

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Samuli Raatikainen

Hallituksen jäsenen vastuu osakeyhtiön pakoterik- komuksessa ja rikkomuksen välttäminen

Talousoikeuden
pro gradu -tutkielma

Talousoikeuden maisteriohjelma

Vaasa 2022

VAASAN YLIOPISTO**Laskentatoimen ja rahoituksen akateeminen yksikkö**

Tekijä:	Samuli Raatikainen
Pro gradu -tutkielma:	Hallituksen jäsenen vastuu osakeyhtiön pakoterikkomuksessa ja rikkomuksen välttäminen
Tutkinto:	Kauppätieteiden maisteri
Oppiaine:	Talousoikeus
Työn ohjaaja:	Vesa Annola
Valmistumisvuosi:	2022

Sivumäärä: 90

TIIVISTELMÄ:

Kansainvälistä liiketoimintaa harjoittavan osakeyhtiön on otettava toiminnassaan huomioon kansainväliset pakotteet. Pakotteilla tarkoitetaan tutkimuksessa lainsäädäntöä, jolla kielletään liiketoiminnan harjoittaminen esimerkiksi tiettyjen oikeushenkilöiden kanssa tai tietyillä alueilla. Pakotteita asettavia tahoja on monia. Suomalaista osakeyhtiötä suoraan lainsäädännöllisesti velvoittavat pakotteet perustuvat Euroopan unionin rajoittaviin toimenpiteisiin, joista säädetään EU:n pakoteasetuksilla. Pakoteasetusta rikkova taho syyllistyy säännöstelyrikkomukseen, jonka seurauksena yhtiölle voidaan määrätä rikoslain mukainen yhteisösakko. Pakotteiden rikominen saattaa aiheuttaa yhtiölle myös muita seurauksia esimerkiksi Yhdysvaltojen viranomaisten taholta.

Osakeyhtiön toiminnan asianmukaisesta järjestämisestä ja riskienhallinnasta vastaa osakeyhtiön nojalla hallitus. Lieväkin huolimattomuus tehtävässä toimissa, saattaa aiheuttaa hallituksen jäsenelle osakeyhtiölain mukaisen vahingonkorvausvelvollisuuden yhtiötä kohtaan. Tutkimuksessa keskitytään yhtiötä kohtaan aiheutuvaan vastuuseen, muita sidosryhmiä koskeva vastuu on rajattu tutkimuksen ulkopuolelle. Tutkimuksessa käsitellään osakeyhtiölakia tutkimuksen kannalta merkittäviltä osin.

Pakotteet lajitellaan tutkimuksessa tutkimusongelman kannalta merkittävällä tavalla, sekä tutustutaan niiden lainsäädännölliseen perustaan. Laaja pakotelainsäädännön läpikäynti on oleellista, koska tutkimuksessa keskitytään myös pakoterikkomuksen välttämiseen käytännön yritystoiminnassa

Tutkimuksessa tarkastellaan hallituksen jäsenen vastuuta yhtiön toiminnan järjestämisestä pakotteiden noudattamisen suhteen ja laiminlyönnin seurauksia. Tutkimusongelmia tutkitaan oikeusdogmaattisesta näkökulmasta. Tutkimuksessa käsitellään lisäksi rikkomuksen välttämiseen suuntaavia toimenpiteitä osana yrityksen compliance-ohjelmaa. Hallituksen jäsen voi tutkimuksen mukaan syyllistyä tuottamukselliseen toimintaan tehdessään päätöksen, jonka seurauksena yhtiö rikkoo pakotteita. Tuottamuksen voi aiheuttaa myös pakoteriskien täysi huomiotta jättäminen ja riskienhallinnan laiminlyönti.

AVAINSANAT: Osakeyhtiö, osakeyhtiön hallitus, hallituksen jäsenen vastuu, vahingonkorvaus, kansainväliset pakotteet, pakoteasetusrikkomus, compliance-ohjelma

SISÄLLYSLUETTELO

	sivu
TIIVISTELMÄ:	2
KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO	6
LYHENTEET	4
1. JOHDANTO	8
1.1. Tutkimuksen tausta ja tutkimuskohde	8
1.2. Tutkimusongelma ja tutkimusongelman rajaus	9
1.3. Tutkimusmenetelmä ja tutkimuksen rakenne	10
2. HALLITUKSEN JÄSENEEN YHTIÖOIKEUDELLINEN VASTUU JA VAHINGONKORVAUSVELVOLLISUUS	14
2.1. Osakeyhtiön määritelmä	14
2.2. Osakeyhtiön hallitus	16
2.3. Hallituksen tehtävät ja valvontavelvollisuus	17
2.4. Hallituksen toimivalta	19
2.5. Hallituksen päätöksenteon vaikutus jäsenen vastuuseen	20
2.6. Osakeyhtiölain periaatteiden merkitys hallituksen tehtäviä ja jäsenen vastuuta tulkittaessa	22
2.6.1. Yhdenvertaisuusperiaate	22
2.6.2. Toiminnan tarkoitus eli voiton tuottaminen	23
2.6.3. Huolellisuus- ja lojaliteettivelvollisuus	24
2.7. Hallituksen jäsenen vastuu ja vahingonkorvausvelvollisuus	24
2.7.1. Vastuu useajäsenisessä hallituksessa	26
2.7.2. Tuottamus ja liiketoimintaperiaate	28
3. KANSAINVÄLISET PAKOTTEET JA NIIDEN SUHDE HALLITUKSEN JÄSENEEN	31
3.1. Pakotteiden määritelmä ja tarkoitus	31
3.2. Yhdistyneiden kansakuntien pakotteet	32
3.3. Euroopan unionin pakoteasetusten säädösten tausta	34

3.4.	Pakoteasetusten soveltaminen suomalaiseseen osakeyhtiöön	36
3.5.	Euroopan unionin pakotteiden luokittelu	37
3.6.	Hallituksen jäsenen vastuun kannalta merkittävät pakotelajit	39
3.6.1.	Pakoteluettelot	39
3.6.2.	Vienti ja tuontirajoitteet sekä aseidenvientikiellot	41
3.6.3.	Finanssipakotteet	44
3.7.	Muut pakotelajit	46
3.8.	Muut suomalaisiin osakeyhtiöihin sovellettavat säädökset	47
3.8.1.	Vientivalvonta ja kaksikäyttötuotteet	47
3.8.2.	EU:n antiboikottisäädökset	48
3.9.	Yhdysvaltojen pakotteet suomalaisen osakeyhtiön näkökulmasta	49
4.	PAKOTERIKKOMUS JA HALLITUKSEN JÄSENEEN VAHINGONKORVAUSVASTUU	52
4.1.	Rikoslain mukaiset seuraukset pakoterikkomuksesta	52
4.1.1.	Oikeushenkilön rangaistusvastuu ja yhteisösakko	53
4.1.2.	Muut mahdolliset seuraukset	54
4.2.	Hallituksen jäsenen vastuun arvioinnista pakoterikkomuksessa	55
4.3.	Pakoterikkomus hallituksen päätöksestä	57
4.3.1.	Tuottamuksen arviointi	58
4.4.	Pakoterikkomus osana liiketoimintaa	61
4.4.1.	Tuottamuksen arviointi valvontavelvollisuuden kautta	61
4.5.	Vahingonkorvauksen arviointi	63
5.	PAKOTERIKKOMUKSEN VÄLTÄMINEN	66
5.1.	Osakeyhtiön riskienhallinta	66
5.2.	Compliance käsitteenä	67
5.3.	Compliance-toiminto ja hallituksen rooli	70
5.4.	Compliance -ohjelma	71
5.5.	Pakotteet osana compliance-ohjelmaa	72
5.5.1.	Toimivan pakoteseurantaohjelman edellytykset	73
5.5.2.	Pakotelistojen noudattaminen	75
5.5.3.	Vienti- ja tuontirajoitusten sekä finanssipakotteiden noudattaminen	76

5.5.4. Hallituksen jäsenten mahdollinen ohjauskeino: alueellinen liiketoimintakielto	78
5.5.5. Konsernitalanteet ja tytäryhtiöt	79
5.5.6. Seuranta- ja jatkuva riskinarviointi	79
6. JOHTOPÄÄTÖKSET	81
LÄHDELUETTELO	83
LIITTEET	
LIITE 1, EU pakoteasetusten tarkastelu maittain	90

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO

Kuvio 1. Compliance-ohjelman osa-alueet

71

LYHENTEET

EU	Euroopan unioni
EY	Euroopan yhteisö
EYVL	Euroopan yhteisöjen virallinen lehti
HE	Hallituksen esitys eduskunnalle
KKO	Korkein oikeus
OFAC	The Office of Foreign Assets Control
OYL	Osakeyhtiölaki
SDN	Specially Designated Individual
USA	Yhdysvallat (United States of America)
YUTP	Yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka (EU)
YK	Yhdistyneet Kansakunnat

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen tausta ja tutkimuskohde

Yhä useamman suomalaisen yhtiön liiketoiminta on kansainvälistä. Yleisin yhtiötoiminnan muoto on osakeyhtiö¹. Kansainvälistä liiketoimintaa harjoittavan yrityksen on enenevässä määrin huomioitava eri toimijoiden asettamat alueelliset ja yksittäisiin toimijoihin kohdistuvat talouspakotteet päivittäisessä liiketoiminnassaan. Pelkästään Euroopan unionin asettamien sanktioiden noudattaminen ei välttämättä riitä, sillä esimerkiksi USA:n asettamat pakotteet ulottuvat koskemaan myös suomalaisia yrityksiä esimerkiksi omistusrakenteen tai USD määräisen kaupankäynnin kautta. Nykyään jo perusliiketoimintaan liittyvä toimenpide, kuten yrityksen pankkitilin avaaminen suomalaiseen pankkiin, edellyttää suurella todennäköisyydellä eri sanktio- ja pakotelistojen noudattamisen vakuuttamista ja noudattamista.

Talouspakotteet ovat ulkopoliittinen vaikutuskeino, joilla pyritään vaikuttamaan valtion, tietyn ryhmän tai henkilön toimintaan pakotteiden asettajan toimesta. Sanktioiden asettaminen perustuu esimerkiksi kohteen harjoittamaan terrorismiin tai muuta maailmanrauhaa uhkaavan toimintaan.² Esimerkiksi Venäjään ja venäläisiin yksityis- ja oikeushenkilöihin kohdistuvat Euroopan unionin asettamat rajoittavat toimenpiteet eli pakotteet johtuvat Venäjän toimista Ukrainassa. Toimien katsotaan rikkovan kansainvälisen oikeuden vastaisesti Ukrainan suvereniteettia. Osa pakotteista asetettiin voimaan jo konfliktin alkaessa vuonna 2014, mutta niiden määrä ja laatu on moninkertaistunut Venäjän helmikuussa 2022 aloittaneen hyökkäyssodan johdosta.³ Vaikutus suomalaisten yritysten toimintaan Venäjällä on asetettujen laaja-alaisten pakotteiden johdosta merkittävä.

¹ Patentti- ja rekisterihallitus, 2022

² Ulkoministeriö, 2021

³ EU-neuvosto, 2022 a

Liiketoiminnan harjoittaminen EU:n pakotteiden kohteena olevan tahon kanssa on rangaistavaa pakotelain nojalla.⁴ Vastuuseen rikkomuksesta saattavat yhtiön itsensä lisäksi joutua yhtiön hallituksen jäsenet, jotka saattavat olla vahingonkorvausvelvollisia yhtiötä kohtaan yleisen huolellisuusvelvoitteen rikkomisen kautta.⁵ Vastuu ei välttämättä rajoitu ainoastaan vahingonkorvausvelvollisuuteen yhtiötä kohtaan, vaan seuraukset hallituksen jäsenelle saattavat olla pakoterikkomuksen osalta henkilökohtaisia.

1.2. Tutkimusongelma ja tutkimusongelman rajaus

Tutkimuksessa etsitään vastausta seuraavaan kysymykseen: Mikä on osakeyhtiön hallituksen jäsenen yhtiöoikeudellinen vastuu yhtiötä kohtaan yhtiön pakoterikkomuksessa? Lisäksi käsitellään lisäkysymystä: Millä toimenpiteillä yhtiö voi hallituksen jäsenen valvonnan alaisena välttää pakoterikkomuksen? Hallituksen jäsenen mahdollisen henkilökohtaisen rikosoikeudellinen vastuun tarkempi tutkiminen on rajattu tutkimuksen ulkopuolelle, mutta vastuuta sivutaan sen merkityksellisyyden takia lyhyesti.

Pakoterikkomuksella tarkoitetaan tutkimuksessa seuraavia tilanteita; Liiketoiminnan harjoittamista EU:n pakotelistalla olevan tahon kanssa, vienti- ja tuontirajoitteiden rikkomista tai eräiden finanssipakotteiden rikkomista. Tutkimuksen kannalta merkittävimmät pakotelainsäädännön alueet ovat myöhemmin luvuissa 3.5 ja 3.6 selostetun lajittelun mukaan EU:n pakoteluettelot, sekä vienti- että tuontirajoitteet ja finanssipakotteet. Finanssipakotteet liittyvät lähinnä finanssisektorilla toimivien yritysten toimintaan ja ne otetaan työssä huomioon vain siltä laajuudelta kuin ne on huomioitava suomalaisen ei finanssisektorilla toimivan kansainvälisen yrityksen toiminnassa. Diplomaattiset pakotteet ja matkustusrajoitteet eivät ole tutkimuksen kannalta oleellisia, sillä niistä ei säädetä neuvoston asetuksilla ja ne koskevat vain valtiollisia toimijoita.

⁴ Laki eräiden Suomelle Yhdistyneiden Kansakuntien ja Euroopan unionin jäsenenä kuuluvien velvoitusten täyttämistä (24.4.2015/504)

⁵ Mähönen & Villa 2015: 110-111

Myös vientivalvontaa käsitellään, johtuen sen läheisestä yhteydestä pakoteasetuksiin kaksikäyttötuotteiden kautta. Antiboikottisäännökset on syytä mainita mahdollisten käytännön ristiriitatilanteiden takia. Ristiriitatilanteella tarkoitetaan tilannetta, jossa yritys esimerkiksi noudattaa EU:n antibioikottisäännösten vastaisia pakotteita käytännön syistä. Antiboiikottisäännösten, vientivalvonnan ja kaksikäyttötuotteisiin liittyvän lainsäädännön tarkempi oikeudellinen tarkastelu on kuitenkin rajattu tutkimuksen ulkopuolelle.

Pakoterikkomuksen välttämisen keinona käsitellään yhtiön pakoteriskeihin kohdistuvan toiminnan asianmukaista järjestämistä ja valvontaa osana yhtiön riskienhallintaa. Tutkimuksessa pyritään esittelemään keskeisimmät asiat, jotka hallituksen jäsenen tulisi huomioida järjestäessään yhtiön toimintaa pakoteasetuksien aiheuttamat riskit huomioiden. Pakoterikkomuksen tietoiseen välttämiseen tähtäviä toimintatapoja käsitellään compliance -ohjelman osana. Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää kansainvälistä liiketoimintaa harjoittavien suomalaisten yritysten yritystoiminnan pakoteriskeihin kohdistuvassa riskienhallinnassa. Tutkimuksessa keskitytään Euroopan unionin asettamiin pakotteisiin ja niiden lainsäädännölliseen taustaan, luokitteluun ja soveltamisalaan. Siksi käydään läpi myös Yhdistyneiden Kansakuntien pakotteet, jotka sitovat Suomea YK jäsenvaltiona Euroopan unionin lainsäädäntövallan kautta. Yhdysvaltojen pakotteita ja niiden merkitystä suomalaiselle yritykselle käsitellään niiden suuren käytännön merkityksen takia. Yhdysvaltojen pakotteet on kuitenkin rajattu tämän tutkimuksen lainopillisen analyysin ulkopuolelle.

1.3. Tutkimusmenetelmä ja tutkimuksen rakenne

Tutkimuksen tutkimusmenetelmä on lainopillinen eli oikeusdogmaattinen. Oikeusdogmaattinen tutkimus tutkii voimassa olevaa oikeutta ja selvittää oikeusnormien sisältöä. Lainopin perinteiset tehtävät ovat normien tulkinta ja systematisointi.⁶ Koska lainoppi

⁶ Hirvonen, 2011: 20-23

on oikeudellisia tekstejä tutkiva tulkintatiede, ovat sen menetelmät tulkinnan menetelmiä. Tulkintametodit taas ovat työkaluja, joiden avulla tutkija siirtyy oikeuslähteistä tulkintatuloksiin eli tekee lainopillisen arvion tutkimuksen lähteisiin perustuen. Tutkimuksen tulkinnan painopiste on sanamuodon mukaisessa- ja vielä keskeisemmin systemaattisessa tulkinnassa. Lakitekstin ilmaisua tulkitaan systemaattisessa tulkinnassa ottaen huomioon oikeudellisen ympäristön kokonaisuus: muut oikeusnormit, oikeudenalaan liittyvät yleiset opit, oikeusjärjestyksen logiikka ja systematiikka. Sanamuodon mukaista tulkintaa kutsutaan myös kirjaimelliseksi- tai kieliopilliseksi tulkinnaksi. Kyseisen tulkintaperiaatteen mukaisesti lakitekstiä käsitellään sen ilmaisun mukaisesti ”arkikielen mukaisessa normaalimerkityksessä” eli ilmaisun merkitys voi poiketa yleisestä kielenkäytöstä vain riittäväillä perusteilla. Myös lakitekstin ilmaisujen erityisiin oikeudellisiin merkityksiin on syytä kiinnittää huomiota tulkintaa tehdessä.⁷

Aarnio on jaotellut oikeuslähteiden hierarkian vahvasti velvoittaviin, heikosti velvoittaviin ja sallittuihin oikeuslähteisiin. Vahvasti velvoittavan oikeuslähteen eli lain soveltamatta jättäminen tuomioistuinratkaisussa johtaa tuomarin virkavirheeseen. Heikosti velvoittaviin oikeuslähteisiin kuuluvat lainsäätäjän tarkoitus ja korkeimpien oikeuksien prejudikaatit. Oikeustiede ja oikeusperiaatteet kuuluvat sallittuihin oikeuslähteisiin.⁸ Tutkimuksessa pyritään tarkastelemaan ja tulkitsemaan oikeuslähteitä oikeusteorian ja oikeuslähdeopin mukaisesti johdonmukaisella tavalla, ottaen huomioon oikeuslähteiden hierarkia. Kaikkia mainittuja oikeuslähteitä käytetään tutkimuksessa. Hallituksen jäsenen vastuuta ja vahingonkorvausvelvollisuutta koskevat säädökset löytyvät osakeyhtiölaista. Pakotteisiin liittyvä lainsäädäntö on peräisin pääasiallisesti EU:n neuvoston asetuksista, jotka sellaisinaan velvoittavat suomalaisia toimijoita. Tutkimuksessa tutkitavan pakoterikkomuksen osalta ei ole vielä olemassa oikeuskäytäntöä, joten sitä ei myöskään löydy siihen liittyvän hallituksen vastuun tai mahdollisen vahingonkorvauksen osalta. Oikeuskäytäntöä hallituksen vahingonkorvausvastuusta ja riskienhallinnan puutteellisesta järjestämisestä löytyy muutaman tapauksen verran. Tapauksia ja niiden

⁷ Hirvonen, 2011: 36-39

⁸ Aarnio 1989: 220-221

tulkintaa lähestytään pääasiassa oikeuskirjallisuuden kautta. Myös tutkimukseen keskeisimmin liittyviä osakeyhtiölain periaatteita käytetään tulkinnan tukena. Periaatteiden käyttämistä tulkinnan apuna on pidettävä perusteltuna, koska osakeyhtiölaki on hyvin periaatekeskeinen ja rakentuu periaatteiden varaan⁹.

Tutkimuksen toisessa luvussa käsitellään osakeyhtiötä ja hallitusta sen edustajana ja päätöksiä tekevänä elimenä. Hallituksen tehtäviä, vastuita sekä hallituksen jäsenen vahingonkorvausvelvollisuutta käsitellään osakeyhtiölakiin läheisesti liittyvien periaatteiden kanssa. Luvussa käydään läpi myös huolellisuusvelvollisuuden toteutumisen arviointia liiketoimintaperiaatteen eli business judgement rulen kautta.

Tutkimuksen kolmannessa luvussa tarkastellaan kansainvälisiä pakotteita ja käydään läpi niiden alkuperää sekä syitä asettamiselle. Luvussa käydään läpi tutkimuksen kannalta merkittävät YK:n ja EU:n pakotteet sekä lajitellaan EU:n pakotteet suomalaisen yrityksen ja hallituksen jäsenen vastuun kannalta merkityksellisellä tavalla. Lisäksi tutustutaan pakotelainsäädännön soveltamisalaan, pakotelainsäädäntöön läheisesti liittyvään muuhun lainsäädäntöön sekä Yhdysvaltojen pakotteisiin. Laaja pakotelainsäädännön käsittely on tarkoituksenmukaista sekä hallituksen jäsenen tuottamuksen arviointiin että pakotteiden välttämiseen liittyvien toimenpiteiden arviointiin liittyen.

Tutkimuksen neljännessä luvussa käydään läpi pakoteasetuksen rikkomisen mahdolliset seuraukset yhtiölle ja tätä kautta hallituksen jäsenelle. Henkilökohtaista rangaistusvastuuta sivutaan myös lyhyesti. Luvussa myös analysoidaan yhtiön pakoterikkomuksen aiheuttamaa hallituksen jäsenen tuottamusta kahden eri tilanteen kautta; Hallituksen päätöksestä syntyvän pakoterikkomuksen ja riskienhallinnan puutteellisuuden konteksteissa. Lopuksi pohditaan vahingonkorvausvelvollisuutta.

⁹ Mähönen & Villa 2015: 128

Viidennessä luvussa keskitytään compliance -ohjelmaan, sen merkitykseen ja rakentamiseen. Compliance-ohjelman asianmukaisen järjestämisen lisäksi käydään läpi pakotteiden huomioimiseen tähtäävien elementtien lisääminen osaksi yrityksen compliance -ohjelmaa. Tavoitteena on määritellä riittävät toimenpiteet, joilla hallituksen jäsen voi yhtiön toimintaa järjestäessään välttää pakoteasetusten rikkomisen, sekä oman jatkuvan valvontavelvoitteen toteutumisen, riittävän pakotteisiin liittyvän riskienhallinnan kautta. Kuudennessa luvussa käydään läpi johtopäätökset ja mahdolliset potentiaaliset tulevaisuuden tutkimuskohteet.

2. HALLITUKSEN JÄSENEEN YHTIÖOIKEUDELLINEN VASTUU JA VAHINGONKORVAUSVELVOLLISUUS

2.1. Osakeyhtiön määritelmä

Osakeyhtiön hallituksen jäsenen yhtiöoikeudellinen vastuu yhtiön toiminnan asianmukaisesta järjestämisestä perustuu osakeyhtiölain pykäliin. Yhtiön pakoterikkomuksen aiheuttamien, hallituksen jäsenen kohdistuvien mahdollisten seurausten tarkastelua varten, on ensin tarkasteltava yleisellä tasolla osakeyhtiötä oikeushenkilönä, osakeyhtiön johdon tehtäviin liittyviä lain peruseriaatteita, osakeyhtiön sidosryhmiä ja sidosryhmien suhteita hallitukseen, sekä hallituksen toimivaltaa ja -tehtäviä. Tarkastelu voidaan tämän jälkeen ulottaa hallituksen jäsenen vastuuseen yhtiön toiminnan järjestämisestä sekä tuottamuksellisesta toiminnasta aiheutuvaan vahingonkorvausvelvollisuuteen.

Suomalaisen osakeyhtiön toiminnan sääntely perustuu osakeyhtiölakiin. OYL ensimmäisen pykälän mukaan lakia sovelletaan kaikkiin Suomen lain mukaan rekisteröityihin osakeyhtiöihin, jollei laissa itsessään tai muussa laissa säädetä toisin. Osakeyhtiö voi saman pykälän mukaan olla julkinen tai yksityinen.¹⁰ Tutkimuksen kannalta osakeyhtiön julkisuudella tai yksityisyydellä ei ole juurikaan merkitystä, joten näiden muotojen eroavaisuutta ei käsitellä tässä tutkimuksessa tarkemmin.

Osakeyhtiö voidaan määritellä monesta eri näkökulmasta.¹¹ Mähönen & Villa määrittelevät osakeyhtiöltä yhtiömuotona löytyvät ominaiset institutionaaliset peruspiirteet. Ensimmäinen näistä yhtiömuotoa kuvaavista piirteistä on yhtiön täydellinen oikeushenkilöllisyys eli yhtiön kelpoisuus tehdä oikeustoimia omissa nimissään omistajiensa varallisuudesta oikeudellisesti erotetulla varallisuudella. Toinen ominaispiirre on yhtiön osakkeenomistajien rajoitettu vastuu yhtiön veloista.¹² Osakeyhtiölain toinen pykälä

¹⁰ OYL 624/2006 1 luku 1 §

¹¹ Pönkä 2012: 9

¹² Mähönen & Villa 2015: 33

määrittää juurikin nämä piirteet: sillä osakeyhtiö on erillinen oikeushenkilö ja sen omistajien henkilökohtainen vastuu on rajattu suhteessa yrityksen velvoitteisiin.¹³ Muut Mähösen & Villan esittämät osakeyhtiön peruspiirteet ovat osakkeenomistajojille kuuluva jako-osuus yhtiön nettovarallisuudesta, erityiseen hallintorakenteeseen perustuva johdon ja omistuksen erillisyys sekä osakkeiden lähtökohtaisesti vapaa luovutettavuus.¹⁴

Ville Pönkä esittää suomalaisen osakeyhtiön olevan normatiivisen selitystavan mukaisesti osakkeenomistajista erillinen oikeushenkilö, jonka tarkoituksena on voiton tuottaminen osakkeenomistajilleen, mutta jonka velvoitteista omistajat eivät vastaa henkilökohtaisesti.¹⁵ Pöngän määritelmä sisältää kahden ensimmäisen pykälän ja Mähösen & Villan määrittämän kahden peruspiirteen lisäksi osakeyhtiölain viidennen pykälän, jonka mukaan osakeyhtiön toiminnan tarkoitus on voiton tuottaminen osakkeenomistajilleen¹⁶. Toisaalta talouspainotteisesta näkökulmasta osakeyhtiö voidaan nähdä apuvälineenä, joka tarjoaa yrittäjille valmiiksi säädellyn organisaatorakenteen taloudelliseen yhteistyöhön ja se on ymmärrettävä ennen kaikkea transaktiokustannuksia minimoivana pääoman ja hallinnoinnin välineenä. Osakeyhtiö on tätä kautta tarkasteltuna normatiivinen vakiosopimuskehys, joka helpottaa pääoman keräämistä ja hallinnointia eri intressiryhmien välillä valmiiden institutionaalisten pakottavien normien nojalla.¹⁷

Osakeyhtiö voidaan määritellä myös pakottavan normiverkoston sijaan vapaiden sopimusten verkoksi. Sopimusverkkoajattelun pohjana on osakeyhtiön eri sidosryhmien eli intressitahojen sopimus- ja velvoiteoikeudellisten suhteiden korostuminen sopimusoidellisesta näkökulmasta. Sopimusverkkoajattelussa osakeyhtiölaki, yhtiöjärjestys ja perustamissopimus nähdään perussopimuksena, johon muut sidosryhmät kuten yhtiön johdon kanssa tehdyt sopimukset liittyvät.¹⁸

¹³ OYL 624/2006 1 luku 2 §

¹⁴ Mähönen & Villa 2015: 3

¹⁵ Pönkä Ville 2012: 9

¹⁶ OYL 624/2006 1 luku 5 §

¹⁷ Pönkä 2012: 9-13

¹⁸ Mähönen & Villa 2015: 176-185

Riippumatta tarkastelukulmasta, osakeyhtiön eri sidosryhmien kuten johdon ja omistajien ollessa erillisiä, vallitsee niiden välillä mahdollisesti eri intressien takia ristiriitainen suhde. Johdon toiminnan sääntelyä tarvitaan, jotta omistajat saavat suojaa mahdollista johdon opportunistista toimintaa kohtaan. Toisaalta johto voi omistajan näkökulmasta olla haluton ottamaan riittäviä riskejä yhtiön yritystoiminnassa. Mähönen & Villa kuvaavat johdon toimivan päämies -agenttiteorian mukaisesti omistajien asiamiehenä eli agenttina. Agenttisuhteen periaatteisiin perustaen, johdon on toimittava omistajien eli yhtiön edun mukaisesti ja pyrittävä huolellisella toiminnallaan luovan arvoa yhtiölle pitkäjänteisellä toiminnallaan.¹⁹ Myöhemmin tässä luvussa käsiteltävät johdon tehtävät (OYL 1:8) ja johdon vastuuseen liittyvä vahingonkorvaussäännös (OYL22:1.1) muodostavat Airaksinen & muut mukaan sääntelykokonaisuuden, joka perustuu myös Mähösen ja Villan mainitsemaan asiamiessuhteeseen eli yhtiön puolesta toimimiseen. Hallitus on OYL:n mukaan ainoa pakollinen osakeyhtiössä valittava johdon toimielin, kuten seuraavassa kappaleessa esitetään.²⁰

2.2. Osakeyhtiön hallitus

Jokaisella Suomessa rekisteröidyllä osakeyhtiöllä tulee olla hallitus, toimitusjohtajan ja hallintoneuvoston valinnat ovat vapaaehtoisia. Tästä säädetään OYL 6 luvun ensimmäisessä kappaleessa:

*Yhtiöllä on oltava hallitus. Sillä voi olla myös toimitusjohtaja ja hallintoneuvosto.*²¹

Hallituksen kokoonpanon tulee käsittää yhdestä viiteen jäsentä. Jos jäseniä on vähemmän kuin 3, on valittava vähintään yksi varajäsen. Useajäseninen hallituskokoonpano

¹⁹ Mähönen & Villa 2015: 242-243

²⁰ Airaksinen, Pulkkinen, Rasinaho, 2018 b: 809

²¹ OYL 624/2006, 6 Luku 1 §

edellyttää puheenjohtajan valintaa. Puheenjohtajan valinta tapahtuu hallituksen toimesta, jos yhtiöjärjestyksessä tai hallitusta valitessa ei ole päätetty toisin.²² Yhtiöjärjestyksellä voidaan poiketa hallituksen jäsenten määrävaatimuksesta.²³

Hallituksen valitsee yhtiökokous, jollei yhtiöjärjestyksessä määrätä muuta. Yhtiöjärjestyksessä voidaan määrätä, että hallituksen valitsee hallintoneuvosto. Samoin voidaan määrätä, että jäsenistä alle puolet voidaan valita muussa järjestyksessä.²⁴ Muussa järjestyksessä valitsemisella tarkoitetaan esimerkiksi osakeyhtiön henkilöstölle annettua oikeutta valita yksi tai useampi hallituksen jäsen.²⁵

2.3. Hallituksen tehtävät ja valvontavelvollisuus

Hallituksen tehtävien määrittely on tutkimuskysymyksen ratkaisun kannalta tärkeää, koska hallituksen jäsenen mahdollinen vastuu perustuu toimen eli siihen kuuluvien tehtävien laiminlyöntiin.

OYL mukaan osakeyhtiön hallituksen tehtävänä on huolehtia yhtiön hallinnosta ja sen toiminnan asianmukaisesta järjestämisestä. Edellä kuvattua kutsutaan hallituksen yleistoimivallaksi. Hallituksen vastuulla on myös yhtiön kirjapidon ja varainhoidon valvonnan asianmukainen järjestäminen.²⁶ Hallitukselle on määrätty kaikki tehtävät, jotka eivät kuulu muille yhtiön toimielimille, kuten toimitusjohtajalle, hallintoneuvostolle tai yhtiökokoukselle. Jos yrityksellä ei ole toimitusjohtajaa, kuuluvat myös toimitusjohtajan tehtävät suoraan hallitukselle. Hallituksen tehtäviin kuuluvat myös yhtiön näkökulmasta epätavallisen laajakantoiset asiat, joihin liittyy merkittävä liiketoimintariski sekä yhtiön toiminnan kannalta keskeiset kysymykset kuten riskienhallinta. Tehtäväkuvan määrittäminen on laissa yleisluontoinen ja siksi myös yhtiön toiminnan

²² OYL 624/2006, 6 Luku 8 §

²³ Juhani Erma - Tommi Rasila - Olli V. Virtanen 2019: 24

²⁴ OYL 624/2006, 6 Luku 9 §

²⁵ Hannula, Kari, Mäki, 2014: 15

²⁶ OYL 624/2006, 6 Luku 2 §

luonne ja toimiala vaikuttavat yhtiön hallituksen tehtäviin.²⁷ Tehtäviin voivat vaikuttaa lain säädösten lisäksi yhtiöjärjestys, mahdollinen osakassopimus ja yhtiössä mahdollisesti erikseen laaditut hallinnolliset periaatteet²⁸.

Yleistoimivallan lisäksi hallituksen tehtäviin kuuluvat sille erityisesti osoitetut tehtävät. Nämä erityiset tehtävät on säädetty erikseen kyseisissä osakeyhtiölain kohdissa. Erityisiä tehtäviä ei voida siirtää yhtiökokouksen päätettäväksi, joten ne poikkeavat tässä suhteessa yleistoimivaltaan kuuluvista tehtävistä.²⁹ Merkittävien erityisistä tehtävistä on kirjanpidon ja varainhoidon valvonta. Osakeyhtiölaissa on määritetty muita erityisiä tehtäviä yhteensä noin 200 kappaletta.³⁰

Käytännössä hallituksen tehtäviin voidaan luetella kuuluviksi esimerkiksi yhtiön strategiasta ja budjetista päättäminen osana toiminnan asianmukaista järjestämistä. Toimintajohtajan nimittäminen ja erottaminen, kiinteistöjen myynti, yhtiöön liittyvät oikeudenkäynnit ja vahingonkorvauskanteet, epätavallisen suuret investoinnit ja esimerkiksi yritysostoista päättäminen sekä yhtiökokoukseen liittyvät asiat kuuluvat myös hallituksen tehtäviin.³¹

Hallituksen valvontavelvollisuuteen sisältyy yhtiön raportointijärjestelmien tuottaman informaation laadun varmistaminen. Kun informaatiokanavat on järjestetty asianmukaisesti, on hallituksen jäsenellä oikeus luottaa saatavan informaation oikeellisuuteen. Jos hallitus ei reagoi saamiinsa varoitussignaaleihin voi valvontavastuun laiminlyönti aktualisoitua.³² Hallituksella ja hallituksen jäsenellä on valvontavelvollisuuden kautta velvollisuus reagoida esiin tuleviin mahdollisiin väärinkäyttöihin³³.

²⁷ Mähönen & Villa 2019: 292,293 & 312

²⁸ Hannula, Kari, Mäki 2014: 18

²⁹ Villa, Seppo, 2020: 61-62

³⁰ Airaksinen, Pulkkinen, Rasinaho, 2018a: 454-456

³¹ Hannula, Kari, Mäki 2014: 43-44

³² Salo 2015: 247-248

³³ Savela 2015: 70

Myös Salo määrittelee riskienhallinnan olevan osa johdon valvontavelvollisuuden alaista valvontajärjestelmää. Jotta hallituksen tekemä päätös olisi hyvän liiketoimintapäätöksen mallin mukainen, olisi sen pohjaututtava riittävän informatiiviseen ja riskitunnistavaan riskienhallintaan. Riskienhallintaan voidaan katsoa kuuluvaksi päätöksen tekoon liittyvän informaatiohankinnan lisäksi esimerkiksi rahoitukseen, tuotteisiin, ympäristökysymyksiin ja yhtiön vastuisiin liittyvät asiat. Lisäksi sisäisen tarkastuksen laadun varmistaminen, henkilöstön asiantuntemuksen riittävä taso ja erilaisten yrityksen toimintaa määrittävien normien tunteminen ja niiden sovittaminen käytännön työhön ovat esimerkkejä riskienhallinnan alueeseen kuuluvista asioista.³⁴

Aiemmin kuvatun perusteella on perusteltua katsoa, että myös pakoteasetusten seuranta ja käytännön noudattaminen on oltava osa osakeyhtiön riskienhallintaa, jos pakotteiden noudattamisen varmistaminen on yrityksen liiketoiminnan kannalta merkityksellistä. Merkityksellistä sen taas voidaan katsoa olevan silloin, kun yhtiön toiminta on kansainvälistä ja kohdistuu esimerkiksi maihin, joissa toimii EU:n pakoteasetusten alaisia oikeushenkilöitä tai jos yritys toimii alalla, johon kohdistuu maakohtaisia pakotteita eli esimerkiksi vienti- tai tuontirajoituksia.

2.4. Hallituksen toimivalta

Toimivaltaan liittyvät kysymykset voivat olla merkityksellisiä vastuun syntymisen kannalta. Hallituksen toimivalta koskee ensisijaisesti sille kuuluvia tehtäviä eli esimerkiksi toiminnan organisointia, organisaation toiminnan järjestämistä ja valvontaa sekä yhtiön edustamista. Yhtiön juoksevan hallinnon hoitaminen kuuluu toimitusjohtajalle ja hallituksen tehtävänä on valvoa toimitusjohtajan suoriutumista tehtävistään. Valvontavelvollisuus on sinänsä luonnollinen, koska hallitus nimittää tai erottaa toimitusjohtajan. Hallitus voi myös yksittäistapauksessa tai yhtiöjärjestyksen määräyksen nojalla tehdä päätöksen, joka kuuluu toimitusjohtajan tehtäviin. Juoksevan hallinnon määritelmästä ei ole yksityiskohtaisia säännöksiä, vaan määritelmä riippuu yhtiön toimialasta,

³⁴ Salo 2015: 248

toiminnan luonteesta ja esimerkiksi yhtiöjärjestysmääräyksistä.³⁵ Hallitus ei voi delegoida valvontavastuutaan kokonaan toimitusjohtajalle, koska juuri toimitusjohtajan valvominen kuuluu hallituksen tehtäviin. Hallituksen on myös ohjattava toimitusjohtajan toimintaa yhtiön tarpeiden mukaisesti.³⁶

Hallituksen toimivaltaa tarkasteltaessa on hyvä ottaa huomioon myös hallituksen toimivalta suhteessa yhtiökokouksen toimivaltaan. Lähtökohtaisesti päätöksenteko yhtiötä koskevissa asioissa kuuluu hallitukselle, jos sitä ei ole nimenomaisesti määritelty OYL säännöksessä yhtiökokouksen vastuulle³⁷. Yleistoimivaltaan kuuluvista asioista voi kuitenkin poikkeuksellisesti päättää myös yhtiökokous, jos yhtiöjärjestyksessä näin määrätään.³⁸ Yhtiökokouksen toimivallan voidaan katsoa olevan hallituksen yleistoimivaltaan nähden toissijainen ja tätä toissijaisuutta voidaan muuttaa yhtiöjärjestyksen määräyksen lisäksi hallituksen tai yksimielisten osakkeenomistajien päätöksellä. Hallituksen siirtäessä asian yhtiökokouksen päätettäväksi vapautuu se itse mahdollisesta vahingonkorvausvastuusta, mutta ei kuitenkaan täytäntöönpanovastuusta.³⁹

2.5. Hallituksen päätöksenteon vaikutus jäsenen vastuuseen

Päätöksenteolla ja pöytäkirjan todisteluvaikutuksella voi olla merkitystä hallituksen jäsenen vastuun arvioinnin kannalta. Siksi seuraavassa käydään läpi tutkimuksen kannalta merkittävät asiat hallituksen päätöksentekoon ja niiden kirjaamiseen liittyen.

Hallituksen päätöksenteon muoto riippuu hallitusjäsenien määrästä. Yhden jäsenen hallituksessa ei ole tarvetta kokousten pitämiselle vaan pelkkä pöytäkirjan laatiminen päätöksistä riittää.⁴⁰ Useajäsenen hallitus tekee päätöksensä hallituksen kokouksessa,

³⁵ Mähönen & Villa 2019: 292,293

³⁶ Salo 2015: 247

³⁷ HE 109/2005. s. 65 ja OYL 624/2006, 5:2:1:n 2. virke

³⁸ OYL 624/2006, 5:2:1:n 1. virke

³⁹ Mähönen & Villa 2019: 296-299

⁴⁰ Villa 2020: 76

joka on päätösvaltainen, kun paikalla on yli puolet hallitukseen valituista jäsenistä. Useajäseninen hallitus toimii enemmistöperiaatteen mukaisesti eli enemmistön mielipide tulee hallituksen päätökseksi. Jos äänet menevät tasan, puheenjohtajan ääni ratkaisee. Päätöstä tehdessä tulee ottaa huomioon kaikille hallituksen jäsenille varattu oikeus osallistua asian käsittelyyn. Hallituksen jäsenen ollessa estynyt osallistumaan päätöksentekoon, on tämä oikeus varattava hallituksen mahdolliselle varajäsenelle.⁴¹

Hallituksen päätökset tulee kirjata pöytäkirjaan, jonka allekirjoittavat hallituksen puheenjohtaja ja vähintään yksi jäsen. Pöytäkirjaan merkitään hallituksen kokouksessa tehtyjen päätösten sisältö. Pöytäkirja on luonteeltaan todistusasiakirja ja sillä on paina todistusarvo. Pöytäkirjaan merkitään myös hallituksen jäsenen päätöksestä eriävä mielipide. Eriävän mielipiteen merkitseminen on tärkeää, sillä se voi olla merkityksellinen hallituksen jäsenen korvausvastuun osalta.⁴²

Hallituksen jäsenen on otettava päätöksenteossaan huomioon yhtiön etu. Jäsen ei edusta ketään tiettyä omistajaa vaan yhtiötä. Villa määrittelee yhtiön edun mukaan toimimisen käytännössä hallituksen päätöksen kohteena olevan liiketoimen perusteiden kautta. Hyväksyttävällä liiketoimella tulee olla liiketaloudellinen peruste, sen tulee olla vapaa hallitusten jäsenien omista intressiristiriidoista, liiketoimen tulee tapahtua yhtiön toimialan sisällä, sen tulee tavoitella yhtiön toiminnan tarkoitusta ja sen tulee ottaa huomioon osakkeenomistajien tasavertaisuus. Yhdenvertaisuusperiaatteen huomiointi on kirjattu lakiin OYL 6:1.2. Lisäksi OYL:n 6:2.2. on kirjattu hallituksen jäsenen velvoite tunnistaa osakeyhtiölain ja yhtiöjärjestyksen vastaiset päätökset. Seuraavassa luvussa käsitellään yhdenvertaisuusperiaatetta ja muita hallituksen päätöksenteon ja jäsenten vastuun kannalta tärkeitä osakeyhtiölain periaatteita.⁴³

⁴¹ Airaksinen, Pulkkinen, Rasinaho 2018a: 457

⁴² Villa 2020: 92-93

⁴³ Villa 2020: 78-79

2.6. Osakeyhtiölain periaatteiden merkitys hallituksen tehtäviä ja jäsenen vastuuta tulkittaessa

Mähönen & Villa korostavat osakeyhtiölain tulkinnassa tärkeitä lain ensimmäisessä luvussa lueteltuja periaatteita, sillä lain periaatteiden perimmäisenä tarkoituksena on heidän mukaansa suojata vähemmistöomistajien ja velkojien asemaa johdon ja enemmistöomistajien mahdollista opportunistista tai itsekästä toimintaa vastaan. Nämä lain perusperiaatteet ovat jo aiemmassa tässä luvussa mainittujen oikeushenkilöllisyyden- ja osakkeenomistajan rajoitetun vastuun, osakkeen luovutettavuuden ja toiminnan tarkoituksen lisäksi pääoma- ja pääoman pysyvyys (OYL 3 §), enemmistöperiaate (OYL 6 §), yhdenvertaisuus (OYL 7 §), johdon tehtävä (OYL 8 §) sekä tahdonvaltaisuus (OYL 9 §). Tärkeimmät periaatteet mainittujen sidosryhmien suojaamisen kannalta ovat yhdenvertaisuusperiaate, johdon tehtävä eli johdon huolellisuus- ja lojaliteettivelvollisuus sekä toiminnan tarkoitus eli voiton tuottaminen osakkeenomistajille. Viimeiset kaksi periaatetta ovat tutkimuksen kannalta merkittävimmät. Periaatteita voidaan käyttää avuksi lain tulkinnassa, kun tarkkaa säännöstä ei ole saatavilla.⁴⁴ Periaatteiden ohjaavaa vaikutusta korostavat myös Antti Hannula, Matti Kari, sekä Tia Mäki. Heidän mukaansa periaatteet ohjaavat yhtiön toimintaa tarkemman sääntelyn puuttuessa ja auttavat yksittäisten säännösten tulkinnassa. Periaatteille perustuvat myös hallituksen valta ja vallan rajat sekä hallituksen jäsenten vastuu yhtiön toiminnasta.⁴⁵

2.6.1. Yhdenvertaisuusperiaate

Koska osakeyhtiö on oikeushenkilö, ei se voi tehdä itse päätöksiä, vaan siitä huolehtivat yhtiön lakisääteiset toimielimet. Nämä toimielimet ovat yhtiön hallitus, yhtiökoukous, hallintoneuvosto ja toimitusjohtaja. Yhdenvertaisuusperiaate sitoo hallituksen

⁴⁴ Mähönen & Villa 2015: 3, OYL 624/2006

⁴⁵ Hannula, Kari, Mäki, 2014, 80

jäseniä päätöksenteossaan, kun he toimivat yrityksen edustajina.⁴⁶ Yhdenvertaisuusperiaatteen mukaan toimielimet eivät saa tehdä yhdenvertaisuutta rikkovaa päätöstä tai tehdä toimenpidettä, joka tuottaa tietyille osakkeenomistajalle tai muulle taholle epäoikeutettua etua suhteessa yhtiöön tai toiseen osakkeenomistajaan⁴⁷. Säännöksessä ei edellytetä, että vahinkoa on tapahtunut päätöksen aiheuttamana, vaan riittävä todennäköisyys vahingon aiheuttamiseen riittää tekemään päätöksestä lain vastaisen ja näin mitättömän⁴⁸.

2.6.2. Toiminnan tarkoitus eli voiton tuottaminen

OYL 1 luvun 5 § säädös kuuluu seuraavasti:

*Yhtiön toiminnan tarkoituksena on tuottaa voittoa osakkeenomistajille, jollei yhtiöjärjestyksessä määrätä toisin.*⁴⁹

Hallituksen toiminnan kannalta toiminnan tarkoituksen huomioiminen tarkoittaa päätösten tekemistä ottaen yrityksen kaikkien osakkeenomistajien yhteinen etu huomioon. Lähtökohtaisesti voidaan ajatella, että tuo etu on pitkän aikavälin sijoituksen arvon maksimointi, jonka kautta myös muiden sidosryhmien kuin omistajien etu tulee huomioitua voiton tuottamisen tarkoituksen kautta ja toisaalta pitkällä tähtäimellä yrityksen menestymisen kautta.⁵⁰ Osakeyhtiölain esitöissä käsitellään periaatetta juuri kuten Mähönen ja Villa toteavat ja niihin viittaavat. Esitöissä korostetaan myös toiminnan jatkuvuuteen pyrkimistä ja voiton tuottamista yhteiskunnallisesti hyväksyttävien toimintatapojen kautta.⁵¹

⁴⁶ Pönkä 2014: 248, myös Hannula, Kari, Mäki 2014: 81

⁴⁷ OYL 624/2006, 1 Luku 7 §

⁴⁸ Hannula, Kari, Mäki 2014: 81

⁴⁹ OYL 624/2006, 1 Luku 6 §

⁵⁰ Mähönen & Villa, 2015: 350-351

⁵¹ HE 109/2005: 38-39

2.6.3. Huolellisuus- ja lojaliteettivelvollisuus

OYL:n mukaan johdon on toimittava huolellisesti toimessaan ja edistettävä yhtiön etua.⁵² Säädökseen sisältyvää johdon huolellisen toimimisen vaatimusta kutsutaan huolellisuusvelvollisuudeksi ja toista osaa yhtiön toiminnan edistämisestä lojaliteettivelvollisuudeksi.⁵³ Mähösen & Villan mukaan mainitun säädöksen huolellisen toiminnan vaatimuksen lisäksi OYL säädöksiin hallituksen tehtävistä sekä toiminnan tarkoituksen periaatteeseen.⁵⁴ Kari Lautjärvi on tulkinnassaan samalla linjalla todeten huolellisuus- ja lojaliteettivelvollisuuksien taustalla vaikuttavan säädöksen toiminnan tarkoituksesta. Lojaliteettivelvollisuuden osalta yhteys säännökseen on kiinteä, sillä edistääkseen yhtiön etua, johdon on toimittava toiminnan tarkoituksen mukaisesti.⁵⁵ Toisaalta lojaliteettivelvoitteen taustalla on nähtävissä yhdenvertaisuusperiaate, sillä lojaliteettivelvoite edellyttää yhtiön johtoa toimimaan yhtiön, eli sen kaikkien osakkeenomistajien edun mukaisesti. Tämä tarkoittaa myös vähemmistöosakkaita.⁵⁶ Huolellisuusvelvoite suojaa yhtiötä johdon toimilta, sillä sen rikkominen tehtävää suorittaessa, johtaa vahingonkorvausvelvollisuuteen yhtiötä kohtaan.⁵⁷

2.7. Hallituksen jäsenen vastuu ja vahingonkorvausvelvollisuus

Vastuun syntymisen perustan ja tuottamuksen tarkempi arviointi on välttämätöntä tutkimuksen kannalta. OYL:n johdon vahingonkorvausperusteisiin tutustumisen kautta voidaan tutkimuksen myöhemmässä vaiheessa arvioida mahdollista vahingonkorvausvastuuta pakoterikkomuksen osalta.

⁵² OYL 624/2006, 1 Luku 8 §

⁵³ Lautjärvi, 2017: 49

⁵⁴ Mähönen & Villa 2015: 375

⁵⁵ Lautjärvi, 2017: 50-51

⁵⁶ Mähönen & Villa 2015: 376-377

⁵⁷ Lautjärvi, 2017: 49

Osakeyhtiön johdon vahingonkorvausvelvollisuudesta säädetään OYL 22:1:n mukaan seuraavasti ⁵⁸

Hallituksen jäsenen, hallintoneuvoston jäsenen ja toimitusjohtajan on korvattava vahinko, jonka hän on tehtävässään 1 luvun 8 §:ssä säädetyn huolellisuusvelvoitteen vastaisesti tahallaan tai huolimattomuudesta aiheuttanut yhtiölle.

Hallituksen jäsenen, hallintoneuvoston jäsenen ja toimitusjohtajan on korvattava myös vahinko, jonka hän on tehtävässään muuten tätä lakia tai yhtiöjärjestystä rikkomalla tahallaan tai huolimattomuudesta aiheuttanut yhtiölle, osakkeenomistajalle tai muulle henkilölle.

Jos vahinko on aiheutettu rikkomalla tätä lakia muulla tavalla kuin pelkästään rikkomalla 1 luvussa tarkoitettuja periaatteita tai jos vahinko on aiheutettu rikkomalla yhtiöjärjestyksen määräystä, vahinko katsotaan aiheutetuksi huolimattomuudesta, jollei menettelystä vastuussa oleva osoita menetelleensä huolellisesti. Sama koskee vahinkoa, joka on aiheutettu yhtiön lähipiiriin kuuluvan eduksi tehdyllä toimella. (12.4.2019/512)

Kuten aiemmin kappaleessa 2.6 on mainittu, tarjoaa osakeyhtiölaki suojaa osakkeenomistajalle hallituksen jäsenten epäasiallista toimintaa vastaan huolellisuusvelvoitteen noudattamisvaatimuksen kautta. Huolellisuusvelvoitteen rikkominen aiheuttaa vastuun realisoitumisen mahdollisen vahingonkorvauksen kautta nimenomaan yhtiötä kohtaan. Mikä tahansa hallituksen jäsenen huolimattoman toiminnan tuloksena syntynyt, ja siksi yhtiölle koitunut vahinko, johtaa korvausvelvollisuuteen yhtiötä kohtaan. Muita sidosryhmiä koskeva korvausvelvollisuus taas edellyttää OYL:n tai yhtiöjärjestyksensä rikkomista.⁵⁹

⁵⁸ OYL 624/2006, 22 luku 1 §

⁵⁹ Airaksinen, Pulkkinen, Rasinaho, 2018 b: 807, 811

Vastuuseen epäasiallisesta toiminnastaan voivat siis joutua hallituksen jäsenten lisäksi hallintoneuvosto sekä toimitusjohtaja. Vahingonkorvausvastuu edellyttää toimimista nimenomaan yhtiöoikeudellisessa tehtävässä eli toimimista hallituksen jäsenenä, eikä esimerkiksi toisessa yhtiön edustustoimessa. Rajanvetoa voidaan tarvita, jos hallituksen jäsenellä on toinenkin rooli yrityksen sisällä. Myös hallituksen varajäsen voi joutua toimistaan vastuuseen toimiessaan hallituksen varsinaisen jäsenen tilalla.⁶⁰

Savelan mukaan hallituksen jäsenen vahingonkorvausvastuun syntymiseen vaikuttaa syy-yhteys. Teon on vaikutettava aiheutuneeseen vahinkoon juridisesti relevantilla tavalla ja teon ja tapahtuman on oltava riittävän läheisessä suhteessa toisiinsa. Läheisyyden käsitteellä rajataan vahingonkorvausvastuusta ulos kaukaiset ja tekoon liittymättömät tapahtumat. Yleensä syy-yhteyden katsotaan olevan riittävä, kun voidaan osoittaa teon olevan osasyylinen vahinkoon. Edellytyksenä ei siis ole, että teko on ainoa vahinkoon johtanut seikka. Kun on kyse hallituksen valvontavelvollisuudesta, syy-yhteyden edellytyksen mukaan väärinkäytöksiä tulisi olla havaittavissa huolellisella valvonnalla. Tapauksessa KKO 2001:70 pesänhoitajaa ei voitu pitää vastuullisena pesänhoitajan toimen laiminlyönnistä, sillä kanteen perusteena ollutta kavallusta ei voitu havaita huolellisellakaan toiminnalla ja näin syy-yhteys tapahtumien välillä puuttui.⁶¹

2.7.1. Vastuu useajäsenisessä hallituksessa

Jos hallituksessa on useita jäseniä, arvioidaan aiheutetun vahingon osalta vahingonkorvausvastuuta aina yksilöllisesti. Vastuu ei siis ole yhteistä. Hallituksessa on esimerkiksi voitu sopia tiettyjen asioiden olevan tietyn jäsenen vastuulla. Tämänkaltaisilla järjestelyillä on merkitystä tilanteessa, jossa arvioidaan vastuuta ja vahingonkorvausvelvollisuutta.⁶² Osakeyhtiölaissa ei ole erikseen säädöksiä tehtävien jaosta, joten tehtävien

⁶⁰ Savela, 2015: 11-12, ja Virtanen 2011: 289

⁶¹ Savela, 2015: 309-309 Kts. syy-yhteydestä myös KKO 2012:65

⁶² Airaksinen, Pulkkinen, Rasinaho, 2018 b: 808-809

jakoon voidaan soveltaa oikeuskäytäntöä ja oikeuskirjallisuuden periaatteita. Savelan mukaan hallituksen jäsenet voivat jakaa tehtäviä niin, että vaikutus ulottuu myös vahingonkorvausvastuuseen. Myös käytännön työn kautta ajan myötä muodostunut tosiasiallinen työnjako voi vaikuttaa vastuun kohdentumiseen.⁶³

Vastuuseen joutuminen edellyttää myötävaikutusta vahingonkorvauksen aiheuttaneeseen tapahtumaan. Myötävaikutus voi olla esimerkiksi osallistuminen hallituksen kokoukseen, jossa asiasta on päätetty ja sen puolesta äänestämisen. Myös äänestämättä jättäminen aiheuttaa saman vastuun. Vastaan äänestämisen voidaan taas pääasiallisesti katsoa vapauttavan hallituksen jäsenen asiaan liittyvästä vastuusta, kunhan hallituksen jäsen ryhtyy mahdollisesti päätöksen takia tarvittaviin toimiin. Tarvittavat toimet määritellään aina tapauskohtaisesti, mutta esimerkiksi päätöksen virheellisyyden tuominen muiden hallitusten jäsenten tietoon vahingon välttämiseksi lienee ensisijaista. Muiden sidosryhmien, kuten tilintarkastajien tai osakkeenomistajien informointi on astetta voimakkaampi toimi ja väärinkäytöksen tulisi tällöin olla jo räikeä. Kovimpana keinona vahingonkorvausvastuun välttämiseksi voidaan pitää hallituksesta eroamista.⁶⁴

Vaikka tehtävät olisi delegoitu joko sopimuksella tai tosiasiallisen työnjaon myötä säilyy hallituksen jäsenillä tietynasteinen velvollisuus valvoa toistensa toimintaa. Valvontavelvollisuuden täyttämiseen riittää asioihin puuttuminen tilanteissa, joissa siihen on erityinen syy. Yhtiön johdolla on nimittäin oltava mahdollisuus luottaa muihin johtohenkilöihin ilman erityistä syytä. Savela perustelee kantaansa KKO päätöksillä KKO 1931 II: 450 ja KKO 1997:110. Molemmissa tapauksissa katsottiin hallitusten jäsenien voineen luottaa hallituksen sisäiseen tehtävänjakoon, niin että tehtävänjako vapautti jäsenet vastuusta.⁶⁵

⁶³ Savela 2015: 48-49

⁶⁴ Savela 2015: 34-36., kts. myös KKO 1985 II 82 ja asian käsittely alemmissa oikeusasteissa: Niiden yhdistyksen hallituksen jäsenten ei katsottu olevan vastuussa vahingosta, joka oli aiheutunut yhdistykselle sen jälkeen, kun he olivat esittäneet vahingonkorvauksen aiheuttaneen toiminnan välitöntä lopettamista.

⁶⁵ Savela 2015: 53

Tehtävien delegointi voi luonnollisesti johtua asiantuntemuseroista hallituksen jäsenten välillä. Asiantuntemuksen määrä voi vaikuttaa korvauksen suuruuteen mahdollisissa korvaustilanteissa. Savela mainitsee esimerkkinä ratkaisun KKO 1982 II 103, jossa asiantuntemukseltaan muita hallituksen jäseniä syvällisempää osaamista omanneen puheenjohtajan vastuu katsottiin korostuneeksi. Tämä johti sovittelussa myös muita jäseniä suurempaan korvaukseen. On kuitenkin huomattava, että asiantuntemuksen puute ei poista vastuuta. Jäsenen on tunnistettava oma osaamattomuutensa ja käytettävä apunaan asiantuntijoita. Toinen vaihtoehto on erota hallituksesta.⁶⁶

2.7.2. Tuottamus ja liiketoimintaperiaate

Hallituksen jäsenen toiminnan tuottamusta arvioidaan Airaksinen ja muut mukaan objektiivisesti. Lieväkin huolimattomuus voi aiheuttaa korvausvelvollisuuden yhtiötä kohtaan, mutta tuottamuksen asteella voi olla merkitystä korvausvastuun tason osalta.⁶⁷ Pertti Virtanen kuvaa tätä tuottamuksen kautta arvioitavaa yhtiöön kohdistuvaa vastuuta normaaliin liiketoimintaan liittyväksi vastuuksi, koska vastuu kyseisen kaltaisesta huolimattomuudesta voi syntyä yhtiön normaalista liiketoiminnasta⁶⁸. Yrityksen normaaliin toimintaan kuuluu liiketaloudellisen riskin ottaminen ja siksi pelkkä epäonnistunut liiketoimi ei ole automaattisesti tuottamuksellinen. Hallituksen liiketoimintaan liittyvien päätösten perustuessa riittävään harkintaan ja perusteisiin on mahdollisesti syntyvää tappiota ja tätä kautta yhtiölle syntyvää vahinkoa pidettävä normaaliin liiketoimintaan kuuluvana.⁶⁹ Mitä suuremman riskin liiketoimintapäätös aiheuttaa, sitä korkeampi on vaadittavan huolellisuuden taso.⁷⁰

⁶⁶ Savela, 2015: 84-86

⁶⁷ Airaksinen, Pulkkinen, Rasinaho, 2018b: 808, kts. myös objektiivisuudesta Mähönen & Villa, 2015: 375

⁶⁸ Virtanen, 2011, 298

⁶⁹ Airaksinen, Pulkkinen, Rasinaho, 2018b: 808 sekä Virtanen 2011: 298

⁷⁰ Mähönen & Villa, 2015: 375

Tuottamus voi olla eri asteista. OYL:n perusteella jo hallituksen vastuun realisoitumisen aiheuttavan lievän tuottamuksen lisäksi tuottamus voi olla tavallista, törkeää ja tahallista. Aste-eroilla voi olla merkitystä arvioitaessa vahingonkorvauksen määrää tai sitä soviteltaessa. Sekä törkeän tuottamuksen että tahallisuuden kynnys vaikuttaa olevat yhtiöoikeudellisessa ympäristössä kohtalaisen korkea.⁷¹

Kun päätös perustuu riittävään harkintaan ja perusteisiin, voidaan sen todeta olevan liiketoimintaperiaatteen mukainen ja näin huolellisesti tehty. Liiketoimintaperiaatetta voidaan kutsua myös business judgement ruleksi.⁷² Business judgement rule on yhdysvaltalaisen doktriinin mukainen liiketoimintapäätösten huolellisuusveloitteen toteutumisen arviointitapa, joka on määritelty Delawaren korkeimman oikeuden ratkaisussa Aronson v. Lewis, 473 A.2d 805 (Del. 1984) sekä Brehm v. Eisner, 746 A.2d 244 (Del. 2000). Liiketoiminnan arviointi perustuu mallissa neljään eri tekijään, joiden toteutuksessa päätöstä voidaan pitää riittävän huolellisesti tehtynä. Säännön mukaan päätöksen tulisi olla intressiristiriitavapaa suhteessa sen tekijöihin, asia on käsiteltävä ja ratkaistava eli asian ratkaisematta jättäminen ei vapauta vastuusta, päätöksen tulee perustua kohtuullisesti hankittavissa olevaan riittävään tietoon ja toimilla tulee olla liiketaloudellinen peruste.⁷³

Business judgement rule ei ole Suomen osakeyhtiölaissa lakiin kirjattu periaate, mutta sen voidaan katsoa kuuluvan voimassa olevan oikeuden periaatteisiin.⁷⁴ Tätä tukee myös lain esitöiden määritelmä tavasta, jolla tuottamusta olisi korvausvastuutilanteessa arvioitava. Lain esitöissä todetaan vakiintuneen tavan johtavan pitkälti samoihin lopputuloksiin kuin angloamerikkalaisen oikeuden business judgement -sääntö.⁷⁵ Mähönen & Villa toteavat osakeyhtiölain perustelujen mukaisesti Suomessa sovellettavan business judgement rulea lähes sellaisenaan. Huolellisuusveloitteen täyttäminen pää-

⁷¹ Savela 2015: 63-65

⁷² Virtanen 2011: 298

⁷³ Mähönen & Villa 2015: 373

⁷⁴ Salo 2015: 23

⁷⁵ HE 109/2005: 195

töksenteon yhteydessä täyttyy, kun tehdyn päätöksen tukena on riittävä ja asianmukainen saatavilla oleva tieto, päätös ei aiheuta eturistiriitoja suhteessa päätöksen tekijöihin ja saatavilla olevan tiedon perusteella tehty päätös on johdonmukainen.⁷⁶ Myös Airaksinen & muut nostavat esiin samoihin perusteluihin viittaavat tuottamuksen arvioinnin osalta tärkeät elementit. Ne ovat heidän mukaansa yhtiön edun huomioon ottaminen, päätettävän asian riittävä valmistelu ja yhtiön riskienhallintajärjestelmien asianmukaisuus.⁷⁷

⁷⁶ Mähönen & Villa, 2015: 375

⁷⁷ Airaksinen, Pulkkinen, Rasinaho, 2018 b: 808, kts myös. HE 109/2005, 195

3. KANSAINVÄLISET PAKOTTEET JA NIIDEN SUHDE HALLITUKSEN JÄSENEEN

3.1. Pakotteiden määritelmä ja tarkoitus

Tässä luvussa käydään läpi asetettujen kansainvälisten pakotteiden ulottuvuus suomalaisen osakeyhtiön toimintaan. Koska hallituksen jäsenen on huolehdittava yhtiön toiminnan järjestämisestä asianmukaisella ja lait huomioonottavalla tavalla, on pakotteiden lainopillisen perustan ja osakeyhtiöön ulottuvan soveltamisalan läpikäynti tarpeellista. Luvussa käsitellään myös muuta pakotteisiin läheisesti liittyvää lainsäädäntöä, koska säädösten huomioiminen on tärkeää hallituksen jäsenen toiminnassa ja sitä kautta mahdollisen vastuun määrittelemisessä sekä vastuun välttämiseen pyrkimisessä.

Kansainvälisillä pakotteilla tarkoitetaan toimia, joilla rajoitetaan säädösten kohteena olevien valtioiden, yhteisöjen tai yksityishenkilöiden kanssa tehtäviä liiketoimia tai muuta yhteistyötä kuten diplomaattisia suhteita. Pakotteita asettava taho kokee pakotteiden kohteen toimien esimerkiksi vaarantavan kansainvälistä turvallisuutta, omaa kansallista turvallisuustilannettaan sekä ulko- tai turvallisuuspoliittisia etujaan. Pakotteiden tarkoituksena on saada niiden kohteena oleva taho muuttamaan toimintatapaansa pakotteiden aiheuttamien vaikutusten kautta. Pakotteiden asettamiseen johtavat toimet voivat liittyä esimerkiksi joukkotuhoaseiden levittämiseen, kansainväliseen terrorismiin tai laajamittaisiin ihmisoikeusloukkauksiin.⁷⁸ Toisaalta pakotteilla voi olla muitakin päämääriä, esimerkiksi hankaloittaa pakotteiden kohteen toimintaa vaikeuttamalla tämän rahoituksen hankkimista ja pyrkimyksissään tarvittavien teknologioiden käyttöön saamista. Taustalla voi myös olla pakotteiden asettajan pyrkimys osoittaa muille kansainvälisille toimijoille, että tietynlaisella toiminnalla on negatiiviset seurauksensa.⁷⁹

⁷⁸ Ulkoministeriö 2021

⁷⁹ Pursiainen 2021: 20

Pakotteita voimaan asettavia tahoja on useita, laajemmista ryhmittymistä yksittäisiin valtioihin. Suomalaisen kansainvälisen yrityksen kannalta tärkeimmät pakotteita asettavat tahot ovat Yhdistyneiden kansakuntien turvallisuusneuvosto, Euroopan unioni ja Yhdysvallat,⁸⁰ Myös Iso-Britannia on mainittava tärkeimpien pakotteiden asettajien joukossa, koska vuonna 2019 suomalaisilla yrityksillä oli 199 tytäryhtiötä Iso-Britanniassa⁸¹ ja sen asettamat pakotteet koskettavat tätä kautta epäsuorasti suomalaisia toimijoita. Toisaalta usealla pohjoismaisella pankilla on paikalliset konttorinsa Lontoossa ja suomalaisen yrityksen käyttäessä heidän palveluitaan, pankit edellyttävät myös Iso-Britannian pakotteiden noudattamista.

3.2. Yhdistyneiden kansakuntien pakotteet

Yhdistyneiden kansakuntien turvallisuusneuvosto käyttää pakotteita yhtenä työkalunaan kansainvälisten konfliktien hallinnassa. Kyseiset konfliktit voivat kuulua seuraaviin kategorioihin: aseellinen konflikti valtioiden välillä, aseellinen konflikti valtion sisällä, kansainvälisiä normeja rikkova valtioiden toiminta sekä kansainvälinen terrorismi. Jos konfliktia ei pystytä ratkaisemaan rauhanomaisin neuvotteluin, turvallisuusneuvoston tulee esittää YK peruskirjan artiklan 39 mukaisesti toimenpiteitä, joilla konflikti voidaan ratkaista. Nämä toimenpiteet on määritelty artikloissa 41 ja 42. ja kyseisiä toimenpiteitä kutsutaan yleisesti pakotteiksi.⁸² Artikla 41 sisältää toimenpiteet, joita turvallisuusneuvosto voi kehottaa YK jäseniä soveltamaan ja jotka eivät sisällä aseellisen voiman käyttöä. Artiklan mukaan näihin toimenpiteisiin ”*saattaa sisältyä taloudellisten suhteiden sekä rautatie-, meri-, ilma-, posti-, lennätin-, radio- ja muiden yhteyksien täydellinen tai osittainen keskeyttäminen sekä diplomaattisten suhteiden katkaiseminen*”.⁸³

⁸⁰ Pursiainen 2021: 20

⁸¹ Tilastokeskus 2019

⁸² Charron, 2011: 2-3

⁸³ Yhdistyneiden kansakuntien peruskirja: 41 artikla

YK peruskirjan 24 artiklassa määritetään turvallisuusneuvostolle kuuluvan vastuu kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitämisestä. Jäsenmaat tunnustavat turvallisuusneuvoston toimivan jäsenmaiden nimissä tarvittavia toimenpiteitä tehdessään. Toimenpiteet on määritelty erikseen peruskirjan luvuissa VI, VII, VIII ja XIII ja näihin toimenpiteisiin kuuluvat myös aiemmin mainitut artiklan 41 toimenpiteet.⁸⁴ Turvallisuusneuvoston asettamia eri pakotejärjestelmiä on voimassa tällä hetkellä 14 kappaletta. Niiden tarkoituksena on tukea konfliktien poliittista ratkaisua, terrorismin vastaista toimintaa sekä ydinsulkusopimuksia. Pakotteet liittyvät esimerkiksi terroristijärjestöihin, kuten ISIS tai Al-Qaida tai esimerkiksi alueisiin kuten Jemen tai Somalia. Käytetyt keinot vaihtelevat laajoista taloudellisista- ja kauppapakotteista kohdennettuihin matkustusrajoituksiin.⁸⁵ Turvallisuusneuvoston kaikkien pysyvien jäsenien eli Kiinan, Ranskan, Venäjän, Iso-Britannian ja Yhdysvaltojen tulee hyväksyä asetettavat pakotteet yksimielisesti.⁸⁶

Suomi on YK jäsenvaltio ja siksi turvallisuusneuvoston asettamat pakotteet sitovat oikeudellisesti myös Suomea.⁸⁷ Turvallisuusneuvoston asettamat pakotteet eivät kuitenkaan velvoita suoraan suomalaisia oikeushenkilöitä, vaan tämä velvoite tulee voimaan EU lainsäädännön kautta. EU:n neuvoston asettamat pakoteasetukset ovat Suomessa suoraan sovellettavaa oikeutta ja sitovat tätä kautta suomalaisia oikeushenkilöitä. EU:n toimivalta tällä alueella puolestaan perustuu sopimukseen Euroopan unionista sekä Euroopan unionin toiminnasta.⁸⁸

⁸⁴ Yhdistyneiden kansakuntien peruskirja: 24 artikla

⁸⁵ United Nations Security Council 2021

⁸⁶ Charron, 2011: 7

⁸⁷ Ulkoministeriö 2021

⁸⁸ Ulkoministeriö 2021 ja Pursiainen, 2021: 22

3.3. Euroopan unionin pakoteasetusten säädösten tausta

EU käyttää pakotteita eli rajoittavia toimenpiteitä yhtenä sen yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan vaikuttamiskeinoistaan. Pakotteilla pyritään vaikuttamaan kohteiden toimintaan ja politiikkaan hyvin samanlaisen ajatusmallin mukaisesti kuten aiemmassa kappaleessa läpikäytyjen YK:n turvallisuusneuvoston pakotteiden kohdalla. Keskeiseksi rajoittavien toimenpiteiden asettamisen päämääräksi on määritelty esimerkiksi EU:n arvojen suojeleminen.⁸⁹ EU:n perustana olevat arvot on määritelty Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 2 artiklassa seuraavasti:

*Unionin perustana olevat arvot ovat ihmisarvon kunnioittaminen, vapaus, kansanvalta, tasa-arvo, oikeusvaltio ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen, vähemmistöihin kuuluvien oikeudet mukaan luettuina. Nämä ovat jäsenvaltioille yhteisiä arvoja yhteiskunnassa, jolle on ominaista moniarvoisuus, syrjimättömyys, suvaitsevaisuus, oikeudenmukaisuus, yhteisvastuu sekä naisten ja miesten tasa-arvo.*⁹⁰

Pakotteiden voidaan siis katsoa perustuvan pakotteiden kohteen näiden arvojen vastaiseen toimintaan, joka voi pahimmillaan johtaa näiden arvojen toteutumisen estymiseen myös EU:n jäsenvaltioissa. Tarkemmin arvojen edistämisestä EU:n ulkoisen toiminnan osalta määritellään saman sopimuksen 5. osastossa eli EU:n ulkoisen toiminnan määräyksissä. Artikla 21 kuuluu seuraavasti:

Unionin toiminta kansainvälisellä tasolla perustuu sen perustamisen, kehittämisen ja laajentumisen johtajatuksena oleviin periaatteisiin, joita unioni pyrkii edistämään muualla maailmassa: demokratia, oikeusvaltio, ihmisoikeuksien ja

⁸⁹ Eurooppa Neuvosto 2021

⁹⁰ Euroopan unionista tehty sopimus I

perusvapauksien yleismaailmallisuus ja jakamattomuus, ihmisarvon kunnioittaminen, tasa-arvo ja yhteisvastuu sekä Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan periaatteiden ja kansainvälisen oikeuden noudattaminen.

Unioni pyrkii kehittämään suhteita ja rakentamaan kumppanuuksia sellaisten kolmansien maiden ja kansainvälisten, alueellisten tai maailmanlaajuisten, järjestöjen kanssa, jotka noudattavat ensimmäisessä alakohdassa mainittuja periaatteita. Se pyrkii edistämään yhteisten ongelmien monenvälistä ratkaisemista erityisesti Yhdistyneiden Kansakuntien puitteissa.⁹¹

EU saattaa aina voimaan YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselmien mukaiset pakotteet, mutta pakotteiden koventaminen EU:n omilla YK:n turvallisuusneuvoston toimien lisäksi asetettavilla rajoittavilla toimenpiteillä on myös mahdollista. Toisaalta EU voi myös määrätä pakotteita täysin oma-aloitteisesti. Pakotteet voivat kohdistua joko EU:n ulkopuolisten valtioiden hallituksiin, yhteisöihin, ryhmiin, järjestöihin tai henkilöihin ja niiden tulee aina olla ihmisoikeuksia ja perusvapauksia koskevien velvoitteiden mukaisia. EU:n asettamat rajoittavat toimenpiteet hyväksytään neuvoston päätöksellä, ja päätökseen mahdollisesti sisältyvät pakotteiden kohteena olevan tahon taloudelliseen tai rahoitukselliseen asemaan vaikuttavat toimet neuvoston asetuksella.⁹²

Euroopan unionin laillinen jäsenvaltioita sitova toimivalta pakotteiden asettamisen suhteen perustuu Euroopan unionista tehdyn sopimuksen erityismääräyksiin yhteisestä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, jotka löytyvät V osaston 2.luvusta. Päätökset tulee aina tehdä yksimielisesti eli jokaisen jäsenvaltion tulee hyväksyä asetettavat pakotteet.⁹³ Lisäksi Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 215 artiklassa säädetään menettelyistä, joilla neuvosto hyväksyy pakotepäätöksen mukaiset tarvittavat toimenpiteet.⁹⁴

⁹¹ Euroopan unionista tehty sopimus, V: 1 luku

⁹² Eurooppa Neuvosto 2021

⁹³ Euroopan unionista tehty sopimus, V: 2 luku

⁹⁴ Euroopan unionin toiminnasta tehty sopimus, IV

3.4. Pakoteasetusten soveltaminen suomalaiseen osakeyhtiöön

Euroopan unionin neuvoston pääsihteeristö on julkaissut asiakirjan, jossa määritellään suuntaviivat rajoittavien toimenpiteiden täytäntöönpanoa ja arviointia varten. Asiakirjan mukaan EU:n asettamia rajoittavia toimenpiteitä sovelletaan vain EU:hun liittyvissä tilanteissa. Tämä määritelmää kattaa EU:n maantieteellisen alueen lisäksi esimerkiksi jäsenvaltioiden kansalaiset, jäsenvaltioiden lainsäädännön mukaisesti perustetut tai rekisteröidyt yhteisöt sekä niiden harjoittaman liiketoiminnan. Pakoteasetukset velvoittavat myös suomalaisia osakeyhtiöitä ja täten niiden soveltamisen varmistaminen osakeyhtiön toiminnassa on hallituksen vastuulla. Kattava lista soveltamisalasta määritellään asiakirjan kohdassa 88 seuraavasti ⁹⁵:

Tätä asetusta sovelletaan

a) unionin alueella sen ilmatila mukaan luettuna;

b) jäsenvaltion lainkäyttövallan alaisessa ilma-aluksessa tai muussa aluksessa;

c) unionin alueella tai muualla olevaan jäsenvaltion kansalaiseen;

d) unionin alueella tai muualla olevaan oikeushenkilöön, yhteisöön tai elimeen, joka on perustettu tai rekisteröity jonkin jäsenvaltion lainsäädännön mukaisesti; ja

e) oikeushenkilöön, yhteisöön tai elimeen sellaisen liiketoiminnan osalta, joka tapahtuu kokonaan tai osittain unionin alueella.

Suuntaviivoissa määritelty soveltamisala määritellään jokaisessa pakoteasetuksessa erikseen, mutta sisältö on sama⁹⁶. Nadia Zelyovan mukaan rajoittavien toimenpiteiden laillinen velvoittavuus ulottuu EU:ssa kotipaikkaan pitävien yritysten lisäksi myös näiden yritysten tytäryhtiöihin, vaikka niiden kotipaikka olisi jossain muualla kuin EU alueella ja vaikka liiketoiminta tapahtuisi EU:n ulkopuolella.⁹⁷ Pursiainen analysoi samaa asiaa, mutta katsoo ettei pelkkä omistus aiheuta velvoitetta. Riski osallistumisesta liike-toimeen välillisesti on kuitenkin olemassa, varsinkin jos emoyhtiö ohjaa tytäryhtiön

⁹⁵ Neuvoston pääsihteeristö, 2018, 5664/18

⁹⁶ Kts, esimerkiksi neuvoston asetus (EU) 833/2014, artikla 13 tai neuvoston asetus (EY) 765/2006 artikla 10

⁹⁷ Nadia Zelyova: 2021

operatiivista toimintaa tai rahoittaa sitä. Välillinen osallistuminen on kielletty erillisellä säännöksellä, joka kieltää tietoisien osallistumisen liiketoimeen, jonka osapuolena on rajoittavien toimenpiteiden alaisena oleva oikeushenkilö. Asetuksen tietoinen kiertäminen on myös kielletty.⁹⁸

Euroopan unionin asetukset ovat yleisesti sovellettavaa oikeutta ja siksi ne sitovat luonnollisia ja oikeushenkilöitä, yhteisöjä ja viranomaisia EU:n sisällä. Jäsenvaltioiden kansallisilla laeilla säädettäväksi jäävät toimenpiteiden rikkomisesta johtuvat seuraamukset, sekä tietyissä toimenpiteissä määräysvaltaiset viranomaiset. Laki eräiden Suomelle Yhdistyneiden Kansakuntien ja Euroopan unionin jäsenenä kuuluvien velvoitusten täyttämisestä 659/1967 määrittelee toimivaltaiset viranomaiset Suomen kansallisen lainsäädännön osalta. Lain mukaan toimivalta kansalliselle viranomaiselle osoitettavista toimenpiteistä on ulkoministeriöllä, jos ne eivät kuulu minkään muun viranomaisen toimialaan. Luonnollisen- tai oikeushenkilön varojen jäädyttämisen panee voimaan ulosottoviranomainen ulkoasianministeriön hakemuksesta.⁹⁹ Seuraamuksista asetuksen rikkomisen suhteen säädetään rikoslain (39/1889) 46 luvun 1–3 §:ssä.¹⁰⁰

3.5. Euroopan unionin pakotteiden luokittelu

Hallituksen jäsenen toiminnan huolellisuuden arviointi suhteessa pakoteasetuksien vaatimukseen vaatii pakotteiden luokittelusta. EU:n pakotejärjestelmät ovat yleensä yhdistelmiä useista pakotetyypeistä, mutta kaikki pakotetyypit eivät ole hallituksen jäsenen toiminnan kannalta merkityksellisiä. Pakotejärjestelmällä tarkoitetaan esimerkiksi tiettyyn alueeseen liittyviä rajoittavia toimenpiteitä. Esimerkiksi Pohjois-Koreaa vastaan asetetut pakotteet sisältävät YK:n pakotteiden täytäntöönpanon sekä EU:n au-

⁹⁸ Pursiainen, 2021: 27

⁹⁹ Pursiainen 2021: 23-24

¹⁰⁰ Laki eräiden Suomelle Yhdistyneiden Kansakuntien ja Euroopan unionin jäsenenä kuuluvien velvoitusten täyttämisestä 504/2015

tonomisia toimenpiteitä. Käytännössä toimenpiteisiin kuuluvat diplomaattisten suhteiden rajoittaminen, aseidenvientikielto, Pohjois-Korean ydinohjelmaan osallistuvien henkilöiden varojen jäädyttäminen ja matkustuskielto, ydinaseohjelmaa tai ballististen joukkotuhoaseiden ohjelmaa mahdollisesti edistävien tuotteiden vienti- ja tuontikielto sekä ylellisyystavaroiden vienti- ja tuontikielto. Luetellut keinot lisättiin pakoteasetukseen sen ensimmäisessä vaiheessa 2006.¹⁰¹ Pohjois-Koreaan kohdistuvia pakotteita on lisätty ja tarkistettu vuosien kuluessa useaan otteeseen sekä YK:n turvallisuusneuvostossa että EU:ssa. EU on esimerkiksi laajentanut vientikiellon koskemaan kaikkia kaksoiskäyttötuotteita, jotka on määritelty neuvoston asetuksessa (EY) N:o 428/2009. Varojen jäädyttäminen ja matkustuskielto on laajennettu EU:n autonomisilla pakotteilla koskemaan marraskuuhun 2021 mennessä 57 yksityishenkilöä ja 9 yhteisöä, jotka eivät ole YK:n turvallisuusneuvoston nimeämällä 80 henkilön ja 75 yhteisön listalla.¹⁰²

Pakotteita voidaan jaotella esimerkiksi aiemmin kappaleessa 2.2 mainitun mukaisesti alullepanevan tahon mukaisesti; YK:n päätöslauselmien mukaisiin pakotteisiin, sekamuotoisiin pakotteisiin, joissa määrätään EU:n toimesta lisäpakotteita YK:n pakotteiden yhteydessä, sekä EU:n autonomisiin pakotteisiin, jossa pakotteet ovat nimensäkin mukaisesti EU lähtöisiä.

Pursiainen lajittelee Euroopan unionin erilaiset pakotteet niiden keskeisen sisällön mukaan käytännönläheisesti jakamalla pakotesetuksissa käytetyt pakotteet pakoteluetteloihin, vienti- ja tuontirajoitteisiin, finanssipakotteisiin sekä matkustus, liikenne ja kuljetusrajoitteisiin.¹⁰³ Samanlaista jaottelua käyttävät Francesco Giumelli, Fabian Hoffman ja Anna Książczaková. He mainitsevat myös aseidenvientikiellot omana ryhmänä.¹⁰⁴ Alla käydään läpi erilaisia pakotteita tarkemmin tätä lajittelua mukaillen, lisäten omiksi ryhmikseen diplomaattiset pakotteet sekä aseidenvientikiellot osaksi vienti- ja tuontirajoituksia. Mainittu jaottelu mahdollistaa erittelyn käytännössä suomalaisen

¹⁰¹ European Council, asetus 2006/795/CFSP

¹⁰² EU Neuvoston päätös (YUTP) 2021/1304

¹⁰³ Pursiainen 2021: 7

¹⁰⁴ Giumelli, Hoffman ja Książczaková: 2020

yhtiön näkökulmasta. Tätä kautta voidaan eritellä tutkimuksen kannalta merkittävät, hallituksen vastuun alaan kuuluvat osat pakoteasetuksista

3.6. Hallituksen jäsenen vastuun kannalta merkittävät pakotelajit

Alla on käyty läpi tarkemmin pakotelajit, joiden soveltamisella on merkitystä suomalaisen osakeyhtiön liiketoiminnan kannalta. Nämä ovat pakoteluettelot, vienti- ja tuontirajoitteet sekä finanssipakotteet. Pakotteiden tarkempi tarkastelu on tarpeen, jotta voidaan suhteuttaa osakeyhtiöltä pakotteiden noudattamiseen vaadittavat toimenpiteet hallituksen jäsenten vastuuseen ja mahdolliseen vahingonkorvaukseen vaikuttavat tekijät.

3.6.1. Pakoteluettelot

Pursiainen mukaan pakoteluettelot ovat EU:n pakotteista käytetyin vaikutusväline ja käytännön yritystoiminnan näkökulmasta siksi merkittävin. Miltei jokaiseen pakoteasetukseen on lisätty luettelo henkilöistä ja yhteisöistä, jotka liittyvät läheisesti EU:n pakotteilla vastustamien toimien toteuttamiseen. Pakoteluettelon kohteina olevien tahojen varat ja taloudelliset resurssit tulee jäädyttää ja toisaalta pidättäytyä asettamasta varoja tai resursseja näiden tahojen saataville. Käytännössä tämä tarkoittaa täyttää liiketoimintakieltoa kyseisten tahojen sekä niiden määräysvallassa olevien tahojen kanssa.¹⁰⁵ Kielto ulottuu myös pakotelistalle asetettujen tahojen omistamiin oikeushenkilöihin ja yhteisöihin. EU neuvoston määritelmän mukaan omistuksella tarkoitetaan yli 50 prosentin omistusta yhtiön osakkeista tai omistusoikeuksista, jolloin katsotaan, että oikeushenkilö tai yhteisö on toisen pakoteluettelossa mainitun tahon omistuksessa tai määräysvallassa.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Pursiainen 2021: 27

¹⁰⁶ Eurooppa Neuvosto 2018: asetus 8519/18: 62

EU:n voimassa olevien alueellisesti jaoteltujen pakoteasetusten sisältöjen lähempi tarkastelu osoittaa, että 31:stä tarkastellusta pakoteasetuksesta 27 sisältää varojen jäädyttämisen ja kiellon luovuttaa varoja tai taloudellisia resursseja pakotelistalle asetuille toimijoille. Varojen jäädyttäminen on tämän perusteella yleisin asetuksissa käytetyistä pakotekeinoista.¹⁰⁷ Pakotelistat sisältyvät myös kohdesijainniltaan määrittelemättömiin EU:n kemiallisten aineiden käytön ja leviämisen vastaisiin pakotteisiin, kyberhyökkäysten vastaisiin pakotteisiin sekä vakavien ihmisoikeusloukkausten ja -rikkomusten vastaisiin pakotteisiin. Näissä pakoteasetuksissa pakotelistalle asettaminen on ainoa pakotelaji matkustusrajoitusten lisäksi.¹⁰⁸

Pakotelistojen esiintymisen yleisyydestä kertoo myös tutkimus EU:n autonomisesti asettamista sanktioista, jonka mukaan varojen jäädyttämistä on käytetty keinona 75 %:ssa asettamisissa sanktioissa. Francesco Giumelli & muut tutkivat lokakuun 1993 ja 2019 lopun välillä asetettujen EU:n autonomisten sanktioiden käytettyjä sanktiokeinoja. Tutkimuksessa käsiteltiin yhteensä 48 sanktiotapausta, jotka on jaoteltu 85 erilliseen jaksoon.¹⁰⁹

Määräysvaltaa käsitteenä on tärkeää tarkastella tarkemmin, koska rajoittavat toimenpiteet ulottuvat aiemmin mainitun mukaisesti myös pakotelistoilla olevien tahojen määräysvallan alaisena oleviin yhteisöihin ja oikeushenkilöihin. EU neuvoston ohjeistuksen mukaisesti määräysvalta voi perustua omistuksen lisäksi valvontaan. Valvonnan kautta aiheutuvasta määräysvallasta annetaan ohjeistuksessa lista erialisia perusteita, jotka tulee huomioida määräysvaltaa määritettäessä. Yhdenkin perusteen täyttyminen riittää määräysvallan olemassaoloon, jos ei asiassa toisin todisteta. Nämä erilaiset tilanteet on lueteltu asiakirjan EU:n parhaat käytänteet rajoittavien toimenpiteiden tehokasta täytäntöönpanoa varten kohdassa 63 ja kohta kuulu seuraavasti.

¹⁰⁷ Liite 1, EU pakoteasetusten tarkastelu maittäin

¹⁰⁸ Eurooppa Neuvosto 2018: 2018/1542 ja EU 2019/796, 2020/1998

¹⁰⁹ Giumelli, Hoffman ja Książczaková, 2020

- a) oikeus tai valtuudet nimittää tai erottaa enemmistö kyseisen oikeushenkilön tai yhteisön hallinto-, johto- tai valvontaelinten jäsenistä;*
- b) se, että on yksin äänioikeuttaan käyttäen nimittänyt enemmistön oikeushenkilön tai yhteisön hallinto-, johto- tai valvontaelinten jäsenistä, jotka ovat toimineet tehtävässä kuluvan tai edellisen tilikauden aikana;*
- c) se, että oikeushenkilön tai yhteisön muiden osakkaiden tai jäsenten kanssa tehdyn sopimuksen nojalla määrää yksin enemmistöstä osakkaiden tai jäsenten äänistä kyseisessä oikeushenkilössä tai yhteisössä;*
- d) oikeus käyttää määräävää vaikutusvaltaa oikeushenkilössä tai yhteisössä kyseisen oikeushenkilön tai yhteisön kanssa tehdyn sopimuksen tai sen perustamiskirjan tai yhtiöjärjestyksen määräysten nojalla, jos kyseistä oikeushenkilöä tai yhteisöä koskevassa laissa sallitaan, että siihen sovelletaan tällaista sopimusta tai määräystä;*
- e) valta käyttää d alakohdassa tarkoitettua oikeutta käyttää määräävää vaikutusvaltaa,*
- vaikka ei olisi kyseisen oikeuden haltija;*
- f) oikeus käyttää oikeushenkilön tai yhteisön koko omaisuutta tai osaa siitä;*
- g) sellaisen oikeushenkilön tai yhteisön liiketoiminnan yhtenäinen johtaminen, joiden osalta julkistetaan konsolidoitu tilinpäätös;*
- h) se, että vastaa yhteisvastuullisesti oikeushenkilön, ryhmän tai yhteisön rahoitusvastuista tai takaa niitä.*¹¹⁰

3.6.2. Vienti ja tuontirajoitteet sekä aseidenvientikiellot

Vienti- ja tuontirajoitteilla tarkoitetaan tiettyjen tuotteiden viennin tai tuonnin rajoittamista pakotteiden kohteena olevalle alueelle. Viennin estämisellä voidaan pyrkiä vaikeuttamaan itse pakotteiden perustana olevaa toimintaa, esimerkiksi joukkotuhousoseiden kehittämistä kieltämällä tätä edistävien teknologioiden vienti pakotteiden kohteeseen. Toisaalta vientipakotteilla voidaan pyrkiä taloudelliseen painostukseen valtiota ja

¹¹⁰ Eurooppa Neuvosto, 2018, 8519/18 kohdat 63 - 64

sen johtoa kohtaan, joko kieltämällä kyseiselle valtiolle taloudellisesti merkittävään vientialaan liittyvien ja tuotannossa tärkeiden tuotteiden vienti alueelle, tai tarkennettuna ylellisyystavaroidenvientikieltona, joka tähtää enemmänkin poliittisen johdon ja lähipiirin elämänlaadun heikentämiseen. Tuontirajoitteet voidaan taas kohdistaa itse toimialalle, joka on pakotteiden kohteelle taloudellisesti tärkeä, ja jonka tuottoja pakotteiden kohde käyttää pakotteiden kohteena olevan toiminnan rahoittamiseen.

Vienti- ja tuontikieltojen alaiset tuotteet voidaan määritellä joko viittaamalla tullilainsäädäntöön tai puolustustarvikkeiden tai kaksikäyttötuotteiden vientivalvontaa koskevaan lainsäädäntöön. Tämä tarkoittaa, että normaalisti luvanvaraisten tuotteiden vienti tai tuonti kielletään kokonaan. Toinen tapa määrittelyyn on tuotteiden sanallinen kuvailu eli kyseisessä pakoteasetuksessa kuvailtuja tuotteita ei saa joko viedä pakotteiden kohdealueelle lainkaan tai pakoteasetukset tekevät siitä luvanvaraista.¹¹¹ Vientivalvontaa- ja kaksikäyttötuotteita koskevaa lainsäädäntöä käsitellään tarkemmin luvussa 2.4.1.

Tuonti ja vientirajoituksia esiintyi jossain muodossa alueellisen jaottelun mukaan 20:ssä 31:stä tarkastellusta pakotekokonaisuudesta (sisällyttäen aseisiin liittyvät vientikiellot).¹¹² Giumellin, ja muut tutkimuksessa 18 % tapauksista sisälsi vienti- ja tuontirajoitteita ja erillisen aseidenvientikiellon 46 % tapauksista.¹¹³ Aseiden ja puolustustarvikkeiden vientikielto on käytännössä merkityksellinen suomalaisen yrityksen toimesta vain jos sen viemät tai tuomat tuotteet kuuluvat määrittelyn piiriin. Jos sanktioasetuksessa ei ole määritelty aseisiin ja puolustustarvikkeisiin liittyviä tuotteita erikseen, katsotaan niiden kattavan kaikki tuotteet, jotka on määritelty erikseen EU:n yhteisessä puolustustarvikeluettelossa. Huomattavaa on myös, että vientikiellon piiriin kuuluvat myös näihin tuotteisiin ja niiden käyttöön liittyvä teknisen avun antaminen ja rahoittaminen.¹¹⁴

¹¹¹ Pursiainen, 2021: 59-60

¹¹² Liite 1, EU pakoteasetusten tarkastelu maittain

¹¹³ Giumelli, Hoffman ja Książczaková 2020

¹¹⁴ Neuvoston pääsihteeristö (EU), 2018, 5664/18

Samat kiellot teknisen avun osalta koskevat usein myös muita pakotteiden kohteena olevia tuotteita, eikä kiello rajoitu pelkästään puolustustarvikeluettelossa oleviin tuotteisiin. Teknisen avun määritelmä on todella laaja ja se käsittää esimerkiksi kaiken tekniseen tukeen liittyvän korjaamisen, kehittämisen, valmistuksen, ohjauksen, neuvonnan ja koulutuksen, kirjallisesti tai suullisesti.¹¹⁵

Vienti- ja tuontirajoitusten yhteydessä säädetään joissain tapauksissa myös kuljetusrajoituksista, jotka voivat käytännössä tarkoittaa rajoittavien toimenpiteiden kohteena olevien tuotteiden kuljettamisen kieltämistä tai alusten antamista tällaisten kuljetusten mahdollistamiseen tähtäävään käyttöön.¹¹⁶

Esimerkkejä pakoteasetuksen tuonti- ja vientikielloista käytännössä voidaan tarkastella EU:n rajoittavista toimenpiteistä Pohjois-Koreaa kohtaan. Jo aiemmin mainittujen lisäksi, hyödykkeistä esimerkiksi lentopolttoaineen, kivihiihen, rautamalmin, kaikkien metallien ja kuljetusvälineiden vienti on kielletty. Tuontikieltolistalla ovat esimerkiksi elintarvikkeet ja maataloustuotteet, koneet, sähkölaitteet, maalajit ja kivet, öljytuotteet, patsaat sekä puu. Asetuksessa on saatettu voimaan aseidenvientikielto, joka laajennettiin kaksikäyttötuotteisiin. Asetukseen on sisällytetty myös kuljetusrajoituksia. Aluksia ei saa antaa käytettäväksi kuljetuksiin Pohjois-Koreaan tai sieltä pois, ja aluksia, jotka liikennöivät Pohjois-Korean alaisuudessa tai ovat Pohjois-Korean omistuksessa ei saa päästää satamaan.¹¹⁷

¹¹⁵ Pursiainen, 2021: 66

¹¹⁶ Pursiainen, 2021: 79

¹¹⁷ Eurooppa Neuvosto, rajoittavat toimenpiteet Pohjois-Koreaa vastaan

3.6.3. Finanssipakotteet

Pursiainen käyttää termiä finanssipakotteet rahoitus- pankki- ja vakuutusalaan liittyvistä sektoripakotteista, sekä kaupan rahoitukseen liittyvistä pakotteista. Tämän ryhmän pakotteet ovat itse asiassa osittain yhteydessä aiemmissa kappaleissa käsiteltyihin tuonti- ja vientirajoitteisiin sekä pakotelistoihin. Aiemmin mainittu tuonti- ja vientirajoitteiden yhteydessä esiintyvä kaupan rahoittamisen kieltä liittyy siis pääasiallisesti aina vienti- ja tuontikieltoihin ja finanssisektorin erillisten pakotteiden kohteet on jo lueteltu pakotelistalla. Pakotteisiin saattaa liittyä myös erillisiä alueellisesti kohdennettuja investointikieltoja.¹¹⁸

Giumelli ja muut ovat myös eritelleet finanssipakotteet omaksi ryhmäkseen. Finanssipakotteita esiintyy heidän tutkimuksensa mukaan 16 %:ssa sanktiojaksoja. Finanssipakotteita ei ole myöskään koskaan käytetty ainoana pakotekeinona, vaan samaan aikaan on laitettu voimaan myös muita toimenpiteitä.¹¹⁹

Kaupan rahoitukseen liittyvä EU:n neuvoston määritelmä rahoituksesta ja rahoitustuesta on seuraava:

*"valitusta keinosta riippumatta kaikkia toimia, joilla kyseinen henkilö, yhteisö tai elin ehdollisesti tai ehdoitta antaa käyttöön tai sitoutuu antamaan käyttöön omia varojaan tai taloudellisia resurssejaan, joihin kuuluvat muun muassa seuraavat: avustukset, lainat, takaukset, takausvakuutukset, velkakirjat, remburssit, toimitusluotot, ostajaluotot, tuonti- tai vientiennakot ja kaiken tyyppiset vakuutukset ja jälleenvakuutukset, vientiluottovakuutukset mukaan luettuina. Tavarain tai palvelun sovitun hinnan maksaminen sekä normaalin liiketoimintakäytännön mukaisesti laaditut maksua koskevat ehdot eivät ole rahoitusta tai rahoitustukea."*¹²⁰

¹¹⁸ Pursiainen 2021: 71-72

¹¹⁹ Giumelli, Hoffman ja Książczaková 2020

¹²⁰ Neuvoston pääsihteeristö (EU), 2018, 5664/18: 59a

Rahoituksen ja rahoitusavun kieltäminen on ymmärrettävä todella laajasti ja kattavan kaiken omilla tai kolmannen osapuolen varoilla toteutettavan toiminnan, joka voisi mahdollistaa kaupan syntymisen.¹²¹

Pakotelistoissa nimettyjen tahojen osalta finanssisektorin pakotteet laajentavat kiellon harjoittaa käytännön liiketoimintaa mainittujen tahojen ja niiden tytäryhtiöiden kanssa pankkisektorille tyypilliseen liiketoimintaan, eli lainojen ja luottojen myöntämiseen, sekä arvopaperikauppaan. Jos arvopaperi on sektoripakotteiden kohteena olevan tahon liikkeelle laskema, sen osto, myynti, siihen liittyvä sijoituspalvelujen tarjoaminen ja kaikenlainen käsitteleminen on kielletty. Edellytyksenä pakotteiden soveltamiselle on, että arvopaperit tai rahoitusmarkkinavälineet on laskettu liikkeelle pakotteiden asettamisen jälkeen, ja että ne ylittävät tietyn maturiteettirajan. Samat edellytykset koskevat myös luottojen ja lainojen myöntämistä. Lisäksi säädöksissä on muutamia muita toiminnan sallivia poikkeuksia.¹²²

Mainittujen finanssialaan liittyvien sektoripakotteiden lisäksi käytännön vaikutukseltaan merkittävä EU:n käyttämä finanssisektoriin liittyvä pakote on erityisten pakotteiden kohteiksi asetettujen pankkien sulkeminen ulos SWIFT-viestijärjestelmästä. Tämä harvemmin EU:n pakoteasetuksissa käytetty keino otettiin käyttöön osana sekä Venäjää että Valko-Venäjää vastaan kohdistettuja pakotteita maaliskuussa 2022. Tuolloin seitsemältä suurelta venäläispankilta evättiin pääsy SWIFT:iin.¹²³ Käytännössä suomalaiset pankit lopettivat maksujen vastaanoton Venäjältä, mikä aiheutti ongelmia suomalaisille yrityksille käytännön liiketoiminnassa.

¹²¹ Pursiainen, 2021: 66

¹²² Pursiainen, 2021: 71-77

¹²³ Neuvoston asetus (EU) 2022/345

3.7. Muut pakotelajit

Alla luetellut pakotelajit eivät ole lähtökohtaisesti suomalaisen osakeyhtiön eivätkä myöskään hallituksen jäsenen toiminnan kannalta merkittäviä, sillä niiden soveltaminen ei velvoita yksityisiä toimijoita. Diplomaattisten pakotteiden sekä matkustus- ja liikenerajoitteiden toimeenpanijana toimivat EU jäsenvaltiot ja viranomaiset.

Matkustusrajoituksilla tarkoitetaan tilanteita, joissa tiettyjen henkilöiden maahantulo EU alueelle on estetty. Matkustusrajoitukset kohdennetaan yleensä samaan henkilöjoukkoon, jonka varat on jäädytetty ja jotka on asetettu pakotelistalle. Matkustusrajoitusten asettaminen ei kuitenkaan vaadi neuvoston asetusta ja ne eivät näin ollen velvoita yksityisiä toimijoita.¹²⁴ Tutkimushetkellä voimassa olevien varojen jäädyttämiseen liittyvien pakotteiden osalta 24 : ssä 27 :stä oli voimassa myös matkustusrajoituksia.¹²⁵ Matkustusrajoitukset ovat tämän jaottelun mukaisesti tarkasteltuna toisiksi yleisin sanktiotyyppi varojen jäädyttämisen jälkeen, sillä Giumellin ja muut tutkimuksen mukaan matkustusrajoituksia esiintyi 62 %:ssa tutkituista sanktiojaksoista.¹²⁶

Eräänlaisia matkustusrajoitteita ovat myös kohdistukseltaan yleisemmän tason liikenerajoitukset, kuten ilmatilan käytön kieltäminen. EU päätti kieltää osana Valko-Venäjään kohdistettuja pakotteita valkovenäläisten lentoliikenteen harjoittajien lentämisen EU:n ilmatilassa, sekä eväsi pääsyn EU:n lentokentille. Kyseisten toimenpiteiden valvonta on jokaisen jäsenmaan vastuulla.¹²⁷

Diplomaattisilla pakotteilla tarkoitetaan diplomaattisten suhteiden katkaisua rajoittavien toimenpiteiden kohteena olevaan valtioon. EU ja jäsenmaat voivat esimerkiksi

¹²⁴ Pursiainen, 2021: 70-71

¹²⁵ Liite 1, EU pakoteasetusten tarkastelu maittain

¹²⁶ Giumelli, Hoffman ja Książczaková, 2020

¹²⁷ EU:n neuvosto, 2021

koordinoida diplomaattisten edustajiensa poistumisen kohdevaltion alueelta.¹²⁸ Nigerian vaaleissa vuonna 1993 valtaan noussutta sotilashallitusta kohtaan asetetuissa rajoittavissa toimenpiteissä diplomaattiset rajoitukset on määritelty pidättäytymällä sekä Nigerian asevoimien edustajien vierailuista EU alueella että pidättäytymällä kaikista korkean tason vierailusta Nigeriaan, elleivät ne ole täysin välttämättömiä.¹²⁹ Diplomaattisia pakotteita sisälsi Giumellin, ja muut mukaan 11 % tutkituista sanktiojakoista, joten kyseessä on tämän jaottelun mukaan harvinaisin pakotetyyppi.¹³⁰

3.8. Muut suomalaisiin osakeyhtiöihin sovellettavat säädökset

EU:n pakoteasetuksissa viitataan usein kaksikäyttötuotteisiin ja vientivalvontaan. Siksi tässä kappaleessa avataan hieman tarkemmin näitä käsitteitä. Niiden soveltaminen koskee suomalaisia osakeyhtiöitä aiemmin mainittujen vientipakotteiden kautta. Anti-boikottisäännökset sen sijaan eivät liity suoraan pakoteasetuksiin, mutta ovat tärkeä osa pakotelainsäädäntöä. Hallituksen tulee pakotteisiin liittyvässä päätöksenteossaan huomioida myös anti-boikottisäännökset tai ainakin olla tietoisia niistä.

3.8.1. Vientivalvonta ja kaksikäyttötuotteet

Tietyn tyyppiset tuotteet ovat EU:n tai jäsenvaltioiden vientivalvonnan alaisina pakotteista riippumatta. Vientiä voi siis harjoittaa, mutta vientiin tarvitaan erillinen lupa. Puolustustarvikkeet, kaksikäyttötuotteet, siviilikäyttöön tarkoitetut ampuma-aseet ja kaasusumuttimet sekä ydinjäte ja ydinaineita sisältävät malmit ovat joko Suomen, tai EU:n vientisääntelyn alaisia tuoteryhmiä. Puolustustarvikkeiden viennin valvonta EU:n

¹²⁸ Eurooppa neuvosto, 2019

¹²⁹ Euroopan Union neuvosto, 1995, (95/515/YUTP)

¹³⁰ Giumelli, Hoffman ja Książczaková, 2020

ulkopuolelle perustuu jäsenmaiden omaan sääntelyyn, kaksikäyttötuotteiden ja siviilikäyttöön tarkoitettujen aseiden vienti perustuu EU asetuksiin.¹³¹

Pakoteasetuksissa on usein määräys kaksikäyttötuotteiden viennin estämisestä pakotteiden kohteena olevan valtion alueelle tai valtion toimijoille. Esimerkkinä aiemmin mainittu Pohjois-Korean pakoteasetus. EU:n kaksikäyttötuoteasetuksessa (2021/821) määritellään asetuksin piiriin kuuluvien tuotteiden olevan tuotteita, ohjelmistoja tai teknologioita, joita voidaan niiden siviilikäyttötarkoituksen lisäksi käyttää sotilaallisiin tarkoituksiin. Asetuksen piiriin tulee lukea myös tavarat, joita voidaan käyttää ydinaseiden tai muiden räjähteiden valmistamisessa.¹³²

3.8.2. EU:n antiboikottisäädökset

EU:n antiboikottiasetus eli asetus ”tietyn kolmannen maan lainsäädännön soveltamisen ekstraterritoriaalisilta vaikutuksilta sekä siihen perustuvilta tai siitä aiheutuvilta toimilta suojautumisesta” säädettiin vuonna 1996 vastauksena Yhdysvaltojen käyttöön ottamiselle ekstraterritoriaalisille pakotteille. Toimen tarkoituksena on suojata EU toimijoita, eli esimerkiksi EU:n alueella rekisteröityjä yrityksiä, Yhdysvaltojen Kuubaa, Irania ja Libyaa vastaan asettamien pakotteiden aiheuttamilta kielteisiltä vaikutuksilta. Antiboikottisäädöksen peruserä on, ettei EU toimijoiden tule noudattaa asetuksessa lueteltuja vieraan vallan asettamia pakotteita, koska EU ei tunnusta kyseisen lainsäädännönvaikutuksia tai soveltuvuutta EU toimijoihin.¹³³

Pakoteasetusta päivitettiin vuonna 2018, kun Yhdysvallat vetäytyi Iranin JCPOA -sopimuksesta ja otti uudelleen käyttöön Iranin vastaiset pakotteensa. Asetuksen kiellon vastapainona asetuksessa on säädetty vahingonkorvausoikeudesta, joka lain noudattamisesta aiheutuu, sekä ilmoitusvelvollisuudesta EU viranomaiselle tapauksissa, joissa

¹³¹ Pursiainen 2021: 210-295

¹³² EU neuvosto, asetus kaksikäyttötuotteista 2021/821 ja 425/2009

¹³³ Euroopan komissio, 2018 (277/C 1/ 03) ja Pursiainen 2021: 194-199

Yhdysvaltojen kyseiset pakotteet vaikuttavat toimijan taloudelliseen asemaan. Ilmoitusvelvollisuuden rikkomisen seurauksista tulee asetuksen mukaisesti säätää kansallisella lainsäädännön tasolla oikeasuhtaisella, tehokkaalla ja ennaltaehkäisevällä tavalla. Rangaistavaa on myös Yhdysvaltojen pakotesäännösten noudattaminen.¹³⁴

3.9. Yhdysvaltojen pakotteet suomalaisen osakeyhtiön näkökulmasta

Yhdysvaltojen pakotteet ovat maailmanlaajuisesti ja täten myös suomalaisen yrityksen näkökulmasta merkittäviä. Merkittävyys johtuu USA:n suuresta roolista maailmantaloudessa. Suomalaisen yhtiön kannalta kytköstä korostaa Yhdysvaltojen asema Suomen suurimpana kauppakumppanina EU:n ulkopuolisten maiden osalta. Lainsäädännön ulottuvuus suomalaiseen toimijaan riippuu asetetun pakotteen laadusta ja suomalaisen toimijan kytköksistä sikäläisiin oikeushenkilöihin.¹³⁵ Tämä lainsäädännöllinen ulottuvuus tekee pakotteista merkittävän myös suomalaisen osakeyhtiön hallituksen jäsenen kannalta.

Yhdysvaltojen pakotteet voidaan hieman yksinkertaistaen jakaa ensisijaisiin ja toissijaisiin pakotteisiin. Ensisijaiset pakotteet koskevat pääasiallisesti USA:n kansalaisia ja sinne rekisteröityjä oikeushenkilöitä, mutta ne voivat tiettyin edellytyksin vaikuttaa myös suomalaisen yrityksen liiketoimintaan niiden kansainvälisen ulottuvuuden kautta. Ensinnäkin toimivalta ulottuu myös suomalaiseen yritykseen, jos toiminta tapahtuu Yhdysvaltojen alueella tai jos liiketoimeen osallistuu yhdysvaltalainen toimija. Tiettyjen ensisijaisten pakotteiden osalta säädös ulottuu myös yhdysvaltalaisen toimijan omistamiin tai määräysvallassa oleviin toimijoihin. Tämänkaltaisia toimivallan mahdollistavia säädöksiä on ainakin Yhdysvaltojen Kuubaan, Iraniin ja Pohjois-Koreaan kohdistuvissa pakotesäädöksissä. Toiseksi Yhdysvaltojen asettamia ensisijaisia pakotteita voidaan valvovan viranomaisen puolelta soveltaa myös tilanteissa, joihin liittyvät Yhdysvalloissa

¹³⁴ Pursiainen, 2021: 194-199

¹³⁵ Ulkoministeriö 2021

valmistetut tuotteet. Samoin tuotteet joiden arvosta vähintään 10 % muodostuu yhdysvaltalaisista alkuperästä olevista komponenteista, voidaan lukea yhdysvaltalaisen toimivallan alaiseksi. Kolmanneksi Yhdysvaltojen ulkopuolisen toimijan voidaan katsoa olevan Yhdysvaltojen pakotesäädösten piirissä tilanteessa, jossa kyseinen toimija on aiheuttanut yhdysvaltalaisen oikeushenkilön pakoterikkomuksen omalla toiminnalla tai toimimattomuudellaan. Näiden kolmen tilanteen lisäksi käytännön yritystoiminnan kannalta merkittäviä ovat tilanteet, joissa liiketoimi on dollarimääräinen. Miltei kaikki dollaritransaktiot selvitetään jossain vaiheessa yhdysvaltalaisen pankkien kautta ja täten aiemmin mainitut tilanteet tulevat sovellettavaksi yhdysvaltalaisen toimijan osallistuessa transaktioon.¹³⁶

Toissijaisen pakotteet voidaan ensisijaisista pakotteista poiketen kohdistaa suoraan ulkomaiseen oikeushenkilöön. Mitään yllä mainittua liityntää Yhdysvaltoihin ei siis tarvita. Toimijaan voidaan kohdistaa esimerkiksi kaupankäyntiin liittyviä rajoitteita tai se voidaan lisätä Yhdysvaltojen SDN pakotelistalle. Toissijaisten pakotteiden tehoa ulkomaisten toimijoiden keskuudessa lisää se, että toimiminen toissijaisten pakotteiden kohteena olevan tahon kanssa, voi aiheuttaa yrityksen itsensä lisäämisen toissijaisten pakotteiden kohteeksi.¹³⁷

Yhdysvaltojen käyttämät pakotekeinot ovat piirteiltään ja vaikutuksiltaan samantyyppisiä kuin EU pakotteet. Pakoteluetteloita käytetään osana pakotepaketteja aktiivisesti ja näistä merkittävin eli Specially Designated Individuals (SDN) lista vastaa käytännössä EU pakotelistausta. Listalle lisätyn toimijan kanssa ei ole luvallista harjoittaa liiketoimintaa ja tahon varat tulee jäädyttää. Muita vastaavanlaisia, joskin listasta riippuen osittain erilaisia oikeusvaikutuksia aiheuttavia listauksia ovat esimerkiksi Foreign Sanctions Evaders (FSE), Sectoral Sanctions Identification (SSI) ja Correspondent Account Sanction List (CAPTA). Yhdysvallat käyttää myös vienti- ja tuontirajoitteita, erilaisia sektorirajoitteita, sekä alueellisia kauppasaartoja osana pakotekeinojaan. Osa listauksista

¹³⁶ Pursiainen 2021: 120-125

¹³⁷ Pursiainen 2021: 125-126

ja pakotteista kohdistuu toimivallan osalta vain yhdysvaltalaisiin toimijoihin ja osa myös ulkomaisiin.¹³⁸

USA:n pakotteita pääasiassa valvova ja hallinnoima viranomainen on Office of Foreign Assets Control (OFAC), joka toimii valtionvarainministeriön alaisuudessa. OFAC:in alaisuudessa oli huhtikuussa 2022 voimassa 37 eri pakoteohjelmaa, jotka sisältävät vaihtelevasti eri pakotelistoja, sekä vienti- että tuontirajoitteita. Osa niistä liittyy selkeästi tiettyyn alueeseen tai valtioon, joista esimerkkeinä toimivat Iran, Kuuba ja Pohjois-Korea. Osa ohjelmista liittyy tiettyntyyppiseen toimintaan, kuten terrorismiin ja joukkotuhouksiin.¹³⁹ Vientivalvontaan ja tätä kautta pakotteisiin liittyviä asioita taas valvoo Bureau of Industry and Security (BIS).¹⁴⁰

¹³⁸ Pursiainen 2021: 126-144

¹³⁹ OFAC 2022

¹⁴⁰ BIS 2022

4. PAKOTERIKKOMUS JA HALLITUKSEN JÄSENEEN VAHINGONKORVAUSVASTUU

4.1. Rikoslain mukaiset seuraukset pakoterikkomuksesta

Tässä luvussa käydään läpi pakoterikkomuksen mahdolliset seuraukset yhtiölle ja hallituksen jäsenelle. Yhtiölle syntyvät seuraukset ovat edellytys hallituksen jäseneltä yhtiölle kohdistuvan vahingonkorvausveloitteen syntyemiselle. Aiemmin tämän tutkimuksen luovussa 3.3 on esitetty EU lainsäädännön jättävän pakoteasetuksien rikkomiseen liittyvän lainsäädännön jäsenmaiden vastuulle. Laki eräiden Suomelle Yhdistyneiden Kansakuntien ja Euroopan unionin jäsenenä kuuluvien velvoitusten täyttämisestä (659/1967) määrittelee toimivaltaiset viranomaiset Suomen kansallisen lainsäädännön osalta. Saman lain 4 pykälän mukaan seuraamuksista säännöstelymääräyksen tai EU:n yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan alaan kuuluvien EU toiminnasta tehdyn sopimuksen 215 artiklan nojalla annettujen asetusten suhteen säädetään rikoslain (39/1889) 46 luvun 1–3 §:ssä. 215 artiklan asetuksilla viitataan nimenomaisesti Eurooppa Neuvoston asetukseen rajoittavista toimenpiteistä. Rikoslain pykälissä on myös säädetty säännöstelyrikkomuksen eri tasoista¹⁴¹.

Rikoslain 46 luvun 1 §:ssä määritellään rangaistukseksi säännöstelyrikkomuksesta tai sen yrittämisestä sakko tai enintään kaksi vuotta vankeutta. 2 §:ssä säädetään törkeästä säännöstelyrikkomuksesta, josta rangaistus on vähintään neljä kuukautta- ja enintään 4 vuotta vankeutta. Törkeän teon tulee määriteltynä sisältää kokonaisuutena arvioitavan törkeyden lisäksi huomattavan taloudellisen hyödyn tavoittelun, teon suunnitelmallisuuden ja huomattavan vaarantilanteen aiheuttamisen tietyllä alueella. 3 §:ssä

¹⁴¹ Rikoslaki 46 Luku 1889/39

säädetään lievistä säännöstelyrikkomuksesta, josta tuomiona on sakkorangaistus. Lievässä teossa rikos on kokonaisuutena vähäinen ja taloudellinen hyöty pieni.¹⁴² Osakeyhtiötä ei voida tuomita vankeuteen, joten edellä mainitut vankeustuomiot ovat mahdollisia seurauksia säännöstelyrikkomukseen syyllistyneelle luonnolliselle henkilölle.

4.1.1. Oikeushenkilön rangaistusvastuu ja yhteisösakko

Oikeushenkilön rangaistusvastuusta sen sijaan säädetään Rikoslain 46 luvun 13 §:ssä:

*Säännöstelyrikkokseen, törkeään säännöstelyrikkokseen, salakuljetukseen, törkeään tulliselvitysrikkokseen ja puolustustarvikkeiden maastavientirikokseen sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.*¹⁴³

13 §:n säädös on siis viittaus oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamiseen. Säädöksen lisääminen 46 lukuun mahdollistaa rikoslain luvussa 9 säädetyt oikeushenkilöön kohdistuvat rikoksen seuraamukset. Rikoslain 9 luvussa säädetään oikeushenkilön rangaistusvastuusta, jota sovelletaan yhteisöön, säätiöön tai muuhun oikeushenkilöön. Käytännön seuraamus oikeushenkilölle on yhteisösakko.¹⁴⁴ Yhteisösakko on suuruudeltaan alimmillaan 850 euroa ja ylimmillään 850 000 euroa.¹⁴⁵

Yhteisösakon tuomitseminen edellyttää tietyntasoista johdon osallisuutta rikokseen. Osakeyhtiön lakisääteisen toimielimen tulee hyväksyä rikokseen johtanut toimenpide tai olla osallisena siihen. Yhteisösakkoon saattaa johtaa myös vaadittavan huolellisuuden ja varovaisuuden laiminlyönti oikeushenkilön toiminnassa. Jussi Tapanin ja Matti Tolvasen mukaan vastuun kytkeminen luonnollisen henkilön ja oikeushenkilön välillä voi perustua samastamiseen, isännänvastuuseen tai anonyymiin syyllisyyteen. On

¹⁴² Rikoslaki 46 Luku 1889/39

¹⁴³ Rikoslaki 46 Luku 1889/39

¹⁴⁴ Tapani & Tolvanen 2016: 211

¹⁴⁵ Rikoslaki 9 Luku 1889/39, 5 §

myös tärkeää huomata, että yhteisösakkoon tuomitseminen ei edellytä rikoksentekijän kiinni saamista tai tuomitsemista.¹⁴⁶

Säännöstelyrikkomuksesta ei löydy suomalaista oikeuskäytäntöä alemmilta oikeusasteilta, eikä korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiä,¹⁴⁷ joten yhteisösakon saamisen todennäköisyyttä tai määrää yhtiön syyllistyessä säännöstelyrikkomukseen ei voida arvioida suoraan oikeuskäytännön perusteella. Pursiainen mukaan tapausten harvinaisuus kertoo joko resurssien puutteesta viranomaisvalvonnan taholla, tai yksinkertaisesti siitä, että yritykset noudattavat pakotteita liiketoiminnassaan parhaansa mukaan¹⁴⁸.

4.1.2. Muut mahdolliset seuraukset

On selvää, että yritys saattaa kohdata pakotteiden rikkomisen seurauksena suurempaa taloudellista vahinkoa aiheuttavia seurauksia kuin täysimääräinen yhteisösakko. Kansainvälisesti toimivat rahoituslaitokset ja pankit ovat sitoutuneita noudattamaan sekä USA:n että EU:n pakotteita ja tämä näkyy esimerkiksi rahoitusta koskevissa sopimusehdoissa. Yrityksen rahoituksen ehtona saattaa olla eri pakotejärjestelmien noudattaminen, ehdon rikkominen voi johtaa esimerkiksi rahoituksen ennaikaiseen takaisinmaksuun ja rahoitussopimusten irtisanomiseen. Tällä voi puolestaan olla yrityksen toiminnan kannalta merkittävää taloudellista vahinkoa aiheuttava vaikutus. Myös yritysten välisissä keskinäisissä sopimuksissa on usein ehtoja pakotteiden noudattamisen suhteen. Pakoterikkomus voi vähintäänkin johtaa sopimusten irtisanomiseen ja tätä kautta syntyviin taloudellisiin vahinkoihin sekä mahdolliseen liitännäiseen vahingonkorvausvelvollisuuteen. Oma lukunsa on vielä yritykselle aiheutuva mainehaitta ja tätä kautta mahdollisesti syntyvä taloudellinen vahinko.

¹⁴⁶ Tapani & Tolvanen 2016: 211, kts. myös Pursiainen 2021: 110-111

¹⁴⁷ Tilastokeskus 2022

¹⁴⁸ Pursiainen 2021: 110-111

Mahdolliset seuraukset eivät rajoitu vain EU lainsäädännön piiriin, sillä suomalainen yritys saattaa olla joko suoraan tai välillisesti USA:n pakotteiden alainen. USA:n ja EU:n pakotteet ovat usein samankaltaisia ja todennäköisyys sille, että EU:n pakotteita rikkonut yritys tulee samalla rikkoneeksi OFAC:in asettamia pakotteita on tiettyjen pakotekokonaisuuksien osalta suuri¹⁴⁹. Kuten luvussa 3.9 esitetään, USA:n pakotelakien seurausten piiriin joutuminen ei edellytä edes selkeää linkkiä yhdysvaltalaisiin oikeushenkilöihin. Vakavin seuraus eli SDN listalle joutuminen käytännössä lopettaisi kansainvälisen yrityksen liiketoiminnan yhteistyökumppaneiden ja rahoittajien katkaistessa liiketoimintasuhteensa yhtiöön.

4.2. Hallituksen jäsenen vastuun arvioinnista pakoterikkomuksessa

Hallituksen jäsenen vastuuta ja vahingonkorvausvelvollisuutta arvioidaan aiemmissa kappaleissa läpi käydyn lainsäädännön ja oikeuskirjallisuuden kautta. Tulkinta-apua haetaan myös oikeustapauksista. Arviointia tehdään luvussa 3.6 tunnustettujen ja eriteltyjen hallituksen vastuun kannalta merkittävät pakotetyypit huomioiden.

Jos osakeyhtiö syyllistyy liiketoiminnassaan pakotteiden rikkomiseen ja saa seurauksena yhteisöskakon, tai kärsii muita taloudellisia menetyksiä, voiko osakeyhtiön hallituksen jäsen olla korvausvelvollinen yhtiölle aiheutuneesta vahingosta yhtiötä kohtaan? Kuten luvussa 2 on esitetty, OYL 22:1:n mukaan vahingonkorvausvastuu syntyy tuottamuksesta toiminnasta eli huolimattomuudesta kyseisen aseman vaatimusten mukaisissa tehtävissä. Asiaan sovellettavan säädöksen toteutumisen arviointia varten, on arvioitava tuottamusta ja sen astetta, sekä hallituksen jäsenen toiminnan huolellisuuden tasoa. Huolellisuuden tason vaatimuksen arviointiin ei ole olemassa erillisiä yleisiä

¹⁴⁹ Pakotteiden yhtenäisyydestä Venäjän kohdalla kts. esim. The White House, Joint Statement by President Biden and President von der Leyen, 2022

ohjeita, vaan tulkinta on kunkin yksittäistapauksen osalta tehtävä erikseen asiaa käsittelevän tuomioistuimen toimesta¹⁵⁰. Lakisääteisen vahingonkorvausvastuun edellytyksenä on tuottamuksen toteen näyttäminen. Jos yhtiö nostaa hallitusta vastaan kanneen, jossa se hakee korvausta pakoterikkomuksen aiheuttaneesta vahingosta, on näyttötaakka yhtiöllä.¹⁵¹

Tuottamuksen arviointia voidaan lähestyä Villan mukaan käytännössä osakeyhtiöoikeudellisessa yhteydessä seuraavasti; Tuottamus edellyttää vahingon toteutumisen lisäksi syy-yhteyttä ja vaadittavan tasoisen huolellisuuden laiminlyöntiä tai merkittävää riskinottoa. Lisäksi on huomioitava ennakoitavuus, eli se onko päätöstä tehneen hallituksen jäsenen tullut käsittää päätöksestä johtuva mahdollinen yhtiölle aiheutuva riski.¹⁵² Virtanen tarkentaa johdon toiminnan tuottamuksellisuuden käytännössä tarkoittavan esimerkiksi tietyn teon tekemistä, tai sen tekemättä jättämistä. Tuottamuksellista voi olla myös työntekijöiden valvonnan puute.¹⁵³

Korvausvelvollisuutta tarkastellaan kahden erilaisen tilanteen kautta, koska pakoterikkomus voi aiheutua tilanteesta riippuen joko suoraan hallituksen päätöksestä tai liittyen hallituksen eli sen jäsenten vastuuseen yhtiön toiminnan järjestämisestä. Ensimmäisessä tilanteessa pakoterikkomuksen aiheuttanut liiketoimi on suoraan hallituksen päätöksellään hyväksymä. Toisessa tarkasteltavassa tilanteessa korvausvelvollisuuden syntymistä tarkastellaan osana yhtiön normaalia liiketoimintaa, jolloin mahdollinen vastuu ei aiheudu suorasta hallituksen päätöksestä vaan yhtiön toiminnan järjestämiseen liittyvän valvontavelvollisuuden rikkomisesta. Tällöin kyse on joko toimimatta jättämisestä tai riskienhallinnan järjestämisen puutteellisuudesta.

Tarkastelussa oletetaan tutkimukseen valitun näkökulman takia hallituksen jäsenen toimivan päätöksiä tehdessään hallituksen jäsenenä, eikä esimerkiksi muussa yrityksen

¹⁵⁰ Savela 2015: 59

¹⁵¹ Savela 2015: 2

¹⁵² Villa 2020: 239-242

¹⁵³ Virtanen 2011: 296

edustustehtävissä. Tehtävissä olo -edellytyksen tilannekohtaista tarkastelua ei siksi jatketa tätä oletusta pidemmälle. Lisäksi oletetaan, että yhtiö on kärsinyt vahinkoa eli vahingonkorvausvastuulle on OYL mukaiset edellytykset¹⁵⁴.

4.3. Pakoterikkomus hallituksen päätöksestä

Yhtiön pakoterikkomus voi aiheutua suoraan hallituksen päätöksestä. Tapahtumaa arvioidaan oletuksella, että hallituksen tekemä päätös rikkoo päätöksentekohetkellä voimassa olevaa pakoasetusta. Kyseinen tilanne on pakotelistöjen suhteen sinänsä epätodennäköinen, koska hallituksen tehtäviin ei yleensä kuulu yksittäisen liiketoimen hyväksyminen tietyn vastapuolen kanssa, varsinkaan kun tarkastellaan lähtökohtaisesti kansainvälistä liiketoimintaa harjoittavaa yritystä. Liiketoimen tulee olla yhtiön liiketoimintaan suhteutettuna merkittävän suuri tai muuten poikkeava, jotta hallituksen olisi tehtävä päätös siihen ryhtymisestä. Pakotelistöjen suhteen kyseessä voisi siten olla esimerkiksi osittainen liiketoiminnan myynti tai muu merkittävän suuri liiketoimi. Pakotelistöihin liittyvää toimintaa todennäköisemmin tällainen liiketoimi voisi olla esimerkiksi finanssipakotteiden piiriin kuuluva investointipäätös tai vienti- ja tuontipakotteiden alainen vientitoiminnan aloittaminen alueelle, joka on EU:n kyseisten pakotteiden kohteena.

Kun yhtiön kärsimä yhteisösakko tai muu vahinko johtuu suoraan hallituksen tekemästä päätöksestä, on syy-yhteys selkeä hallituksen päätöksen ja vahingon osalta selkeä. Vahinkoa ei olisi tapahtunut ilman hallituksen jäsenten liiketoimen aloittamiseen liittyvää päätöstä. Jos päätös on huolellisuusvelvollisuuden vastainen eli tuottamuksellisen aiheuttaa se tässä tapauksessa syy-yhteyden perusteella korvausvelvollisuuden.

¹⁵⁴ Villa 2020: Kts. 240, vahingonkorvausvastuun edellytys

4.3.1. Tuottamuksen arviointi

Sekä Villa että Savela katsovat lain eli oikeudellisen normin rikkomisen olevan lähtökohtaisesti tuottamuksellista toimintaa.¹⁵⁵ Toisaalta ei voida kuitenkaan olettaa, että kansainvälisesti toimivan osakeyhtiön hallituksen jäsenillä olisi mahdollisuus tuntea kaikki lainsäädäntö, joka liittyy sen toimintaan, varsinkaan ulkomaisen lainsäädännön osalta.¹⁵⁶ Tapauksessa on kyse EU lainsäädännöstä, jota sovelletaan suoraan suomalaisen yhtiöön ja toisaalta rangaistusäännökset ovat kotimaisessa lainsäädännössä. Pakoteasetuksia on olemassa kohtalaisen suuri määrä, joten niiden normien yksityiskohtaista tuntemista ei siis voitane edellyttää. Sinänsä Savelan näkökulma lainsäädännön tuntemisen anteeksiantavuudesta yhtiöoikeudellisessa ympäristössä sen monitahoisuuden takia olisi sovellettavissa tähän tapaukseen.¹⁵⁷ Voitaneen kuitenkin katsoa, että hallituksen jäsenen olisi oltava tietoinen pakotteiden olemassaolosta ja tätä kautta niiden mahdollisesta vaikutuksesta yhtiön liiketoimintaan.¹⁵⁸ Tietoa pakotteista on saatavilla internetin välityksellä erittäin helposti, lisäksi lainopillista apua aihepiirin osalta on saatavissa kohtalaisen pienin kustannuksin.¹⁵⁹ Pakotteiden julkisuus ja niistä helposti saatavilla oleva tieto puoltavat näkökulmaa, jonka mukaan objektiivisesti tarkastellen huolellinen hallituksen jäsen tarkistaisi liiketoimintapäätökseen liittyvät pakoteriskit, vaikka ei tuntisikaan niiden yksityiskohtaista sisältöä.

Kun hallituksen päätöstä tarkastellaan riskin ennakoitavuuden ja riskin oton sallittavuuden näkökulmasta, on mietittävä sitä, oliko toiminnan mahdollinen riski selvästi havaittavissa. Huomiota voidaan kiinnittää myös siihen, oliko sattunut vahinko ja sen määrä selkeästi ennakoitavissa.¹⁶⁰ Riskin oton tason hyväksyttävyys riippuu esimerkiksi yhtiön toimialasta, yhtiön koosta ja sen käytettävissä olevista resursseista. Riskin oton

¹⁵⁵ Villa 2020: 240 ja Savela 2015: 67

¹⁵⁶ Savela 2015: 68

¹⁵⁷ Savela 2015: 66-67

¹⁵⁸ Kts KKO 1999:12 jossa edellytettiin hallitusten jäsenten tuntevan toimintaan vaikuttava lainsäädäntö. Kyse oli vain säästöpankkilaista, joten siitä ei voida tehdä Savelan mukaan yleistystä kaikkiin lakeihin.

¹⁵⁹ Savela 2015: 67 kts. lain selvityksen kustannuksista

¹⁶⁰ Villa 2020: 241

tason arviointi on aina tilannekohtaista. Lähtökohtaisesti riskinoton olisi kuitenkin ol-
tava hallittua.¹⁶¹ Hallituksen jäsenten tehdessä päätöksen pakotteita rikkovasta liike-
toimesta, mahdollisen yhteisösakon määrä on helposti ennakoitavissa lainsäädännön
perusteella ja on selvää, että riski saattaa realisoituessaan aiheuttaa yhtiölle oikeudelli-
sen ja taloudellisen vastuun. Lisäksi on ennakoitavissa, että mahdollisten vahinkojen
määrä voi selkeästi ylittää täyden yhteisösakon määrän muiden seurausten kautta. Ris-
kin ennakoitavuus ja suuruus tarkoittaa, ettei riskiontoa todennäköisesti voida pitää
hallittuna ja on näin tutkimuksen tapauksessa teon tuottamuksellisuutta puoltava
seikka.

Toimialan yleisillä toimintatavoilla voi olla merkitystä, kun tuottamusta arvioidaan ris-
kin sallittua tasoa määrittäen.¹⁶² Jokin toimiala voi olla yleisesti suuntautunut toimi-
maan markkinoilla, jotka ovat pakotteiden suhteen riskialttiita. Toisaalta voitaisiin sa-
moin olettaa, että toimialalla on toimintaympäristöstä johtuen korostettu tietämys pa-
kotelainsäädännöstä. Toimialan vaikutuksella ei liene tapauksen kannalta sinänsä liian
suurta merkitystä, sillä lakia rikkova toiminta ei voi olla sallittua vain siksi, että se on
tietyllä toimialalla yleistä.

Merkitystä huolimattomuuden arvioinnissa on katsottava olevan myös rikutulla pako-
telajilla, tehdyillä toimenpiteillä ja liiketoimen kohdemaalla. Jos hallituksen jäsenet ei-
vät ole ottaneet pakotteita päätöstä tehdessään mitenkään huomioon, on teon tuotta-
mukselliseksi katsominen todennäköisempää kuin silloin kun toimenpiteitä on tehty.
Pakotelistojen osalta on esimerkiksi voitu tarkistaa, ettei liiketoimen toinen osapuoli
ole pakotteiden alainen, mutta omistustaustan tarkastelua ei ole viety tarpeeksi pit-
källe selvitetessä määrääviä tahoja liikekumppanin taustalla. Jos taustalta löytyy pa-
kotelistalta löytyvä taho, on selvitysten laadulla varmasti merkitystä tuottamuksen ar-
vioinnissa, varsinkin jos tehdyissä selvityksissä on annettu harhaanjohtavaa tietoa.
Vienti- ja tuontirajoitteet tai investointikiellot on sinänsä helpompaa välttää, sillä ne

¹⁶¹ Salo 2015: 267

¹⁶² Salo 2015: 210-211, KKO 1997:110

ovat luettavissa suoraan säädöksistä. Tästä johtuen niiden rikkominen voitaisiin herkemmin katsoa tuottamukselliseksi. Toisaalta osa vienti- ja tuontirajoitteista on tulkinnanvaraisia, koska ne kohdistuvat kuvauksen perusteella kiellettyihin tuotteisiin. Normien virheellinen tulkinta ei ole huolellisen toiminnan vastaista, jos se perustuu riittävään harkintaan ja perusteltuun analyysiin¹⁶³, tätä voidaan oletettavasti soveltaa myös pakotesäädöksiin. Myös liiketoimen kohdemaalla voi olla merkitystä tuottamuksen arvioinnissa. Jos hallitus päättää viedä tuotteita pakotelainsäädännön näkökulmasta korkean riskin valtioon, johon kohdistuu ajankohtaisen tilanteen takia merkittävä määrä pakotteita, on toiminta oletettavasti katsottava hallituksen jäsenen kannalta helpommin tuottamukselliseksi, kuin liiketoimen kohdistuessa valtioon, jossa on rekisteröitynä vain muutamia pakotelistoilla olevia oikeushenkilöitä. Tätä lähestymistapaa on kuitenkin arvioitava varovaisesti, sen merkitys tuottamuksen osalta on lähinnä riskiarvion liittäminen.

Kun pakoterikkomus on syntynyt hallituksen tekemään päätökseen liittyvästä liiketoimesta, voidaan päätöksen oikeellisuutta ja korvausvelvollisuutta arvioida myös business judgement rulen avulla¹⁶⁴. Business judgement rule ei lähtökohtaisesti suojaa hallituksen jäseniä lainvastaiselta päätökseltä.¹⁶⁵ Vaikka liiketoimen liiketoiminnallinen potentiaali olisi suuri, ei hallituksen todennäköisesti voitaisi katsoa toimineen hyvän liiketoimintapäätöksen periaatteiden mukaisesti myöskään riittävän informaation hankkimisen osalta. Kuten aiemmin mainittiin, pakotelistat ovat julkisia ja samoin ovat erilaiset vienti- ja tuontirajoitteet sekä finanssipakotteet¹⁶⁶, joten kynnystä kyseisen informaation hankkimiseen on pidettävä alhaisena¹⁶⁷. Päätöstä ei todennäköisesti olisi pidettävä hyvän liiketoimintaperiaatteen mukaisena ja näin se olisi huolellisuusvelvollisuuden vastainen.

¹⁶³ Savela, 2015: 69

¹⁶⁴ Airaksinen, Pulkkinen, Rasinaho, 2018: 808.

¹⁶⁵ Mähönen & Villa 2019 : 636

¹⁶⁶ European Commission, 2022 : "EU sanctionsmap"

¹⁶⁷ Kts. Virtanen, 2011: 298; Kohtuudella hankittavissa olevasta informaatiosta

4.4. Pakoterikkomus osana liiketoimintaa

Kansainvälistä liiketoimintaa harjoittavan yhtiön kohdatessa pakoterikkomuksen päivittäisessä liiketoiminnassaan, on hallituksen jäsenen mahdollista vastuuta ja toiminnan tuottamuksellisuutta tarkasteltava aiemmin mainittujen näkökulmien sijaan valvontavelvollisuuden ja riskienhallinnan puutteellisuuden kautta, sillä hallitus ei ole toimieliimenä erikseen hyväksymässä liiketoimea. Tämänkaltaisessa tilanteessa voi olla kyse esimerkiksi tapauksesta, jossa hallitus on sallinut yhtiön harjoittaa liiketoimintaa alueella, jossa pakoteriski on ilmeinen, asettamatta tarvittavia riskin toteutumisen välttämiseen tähtäviä toimenpiteitä voimaan. Samalla tavalla voidaan tarkastella tilannetta, jossa pakoterikkomus aiheutuu liiketoimesta, jonka hallitus on erikseen päätöksellään hyväksynyt, mutta joka päätöksentekohetkellä ei ollut pakotelainsäädännön vastainen. Toisaalta yhtiö voi syyllistyä pakoterikkomukseen myös tilanteessa, jossa riskienhallintajärjestelmät ovat olemassa.

Syy-yhteyden osalta ei voida suoraan todeta, että pakoterikkomus ei olisi aiheutunut, jos hallitus olisi hoitanut velvoitteensa riskienhallinnan asianmukaisesta järjestämisestä. Jos pakotteiden vastainen toiminta olisi ollut havaittavissa normaalilla pakoteris-keihin keskittyvällä riskienhallinnalla, voidaan syy-yhteyttä pitää relevanttina. Tästä johtaen, mitä selkeämpi ja helpommin huomattavissa oleva pakoterikkomus yhtiön toiminnassa tapahtuu, sitä vahvempi on syy-yhteys tapahtuman ja hallituksen toiminnan puutteiden välillä.

4.4.1. Tuottamuksen arviointi valvontavelvollisuuden kautta

Kuten aiemmin käsitelty, yhtiön riskienhallinnan asianmukainen järjestäminen voidaan katsoa kuuluvan osaksi hallituksen tehtäviä ja tehtävien laiminlyönti voidaan tulkita huolellisuusvelvollisuuden rikkovaksi tuottamukselliseksi toiminnaksi. Valvontavelvollisuuden tahatonkin rikkominen on tulkittavissa tuottamukselliseksi toiminnaksi, mutta

tuottamukseen valvontavelvollisuuden kautta on lähtökohtaisesti Salon mukaan suhtauduttava varoen.¹⁶⁸ Aiemmin esitetyn voiton tuottamisen tarkoituksen periaatteen mukaisesti yhtiön tarkoitus on tuottaa voittoa. Jos yhtiöllä on olemassa asianmukaiset riskienhallintajärjestelmät EU:n pakoteasetusten noudattamisen varalle, on riskinotto voiton tuottamistavoitteella tällöin lähtökohtaisesti hallittua, vaikka pakoterikkomus toteutuisi. Jos yhtiön toiminnassa ei ole mitenkään huomioitu pakotteita, on riskinotto sitä kauempana hallitusta mitä riskialttiimmalla maantieteellisellä alueella ja toimialla yhtiö toimii. Pakoteriskeihin keskittyvään riskienhallintajärjestelmään investoiminen vähentää lyhyen aikavälin voittoja, mutta turvaa yhtiön toimintaa pidemmällä aikavälillä. Tämä on sopusoinnussa OYL:n esitöiden korostamassa toiminnan jatkuvuuden pyrkimyksessä ja voiton tuottamisessa yhteiskunnallisesti hyväksyttävien toimintatapojen kautta, koska lakien noudattamatta jättäminen ei luonnollisesti ole yhteiskunnallisesti hyväksyttävää toimintaa.

Valvontavelvollisuuden näkökulmasta pakotteisiin kohdistuvan riskienhallintajärjestelmän puuttumista ei voitane lähtökohtaisesti pitää huolellisen hallituksen jäsenen toimintana, mutta on epäselvää voiko tuottamus realisoitua rikkomuksen tapahtuessa. Arviointia tehdessä on otettava huomioon myös mahdollisen toimitusjohtajan rooli ja mahdollinen tehtävien delegointi. Pakoterikkomuksen realisoituessa ei asianmukaisen tai puuttuvan riskienhallintajärjestelmän takia, on tuottamus oletettavasti sitä todennäköisempi, mitä helpommin pakoterikkomus olisi ollut havaittavissa. Jos pakotteiden noudattamiseen tähtäävät asianmukaisesti järjestetyt toimenpiteet ovat yhtiön käytössä ei tapahtuvaa pakoterikkomusta voida pitää hallituksen jäsenten puutteellisesta toiminnasta johtuvana. Hallituksen jäsenillä on oikeus luottaa saamaansa informaatioon oikeellisuuteen, varsinkin jos informaatiokanavien toimivuus on varmistettu yhtiön kokoon suhteutetulla sisäisellä tarkastuksella¹⁶⁹.

¹⁶⁸ Salo Marika 2015: 249

¹⁶⁹ Salo Marika 2015: 247

Riittävän pakoteriskit huomioivan riskienhallintajärjestelmän olemassaolo ei kuitenkaan täysin poista mahdollista vastuuta. Hallituksen jäsenen vastuu valvonnan laiminlyönnistä voisi realisoitua tilanteessa, jossa riskienhallintajärjestelmät tuottavat informaatiota yhtiön toiminnan pakotteiden rikkomisesta, mutta hallituksen jäsen jättää reagoimatta varoitusmerkkeihin¹⁷⁰. Tällöin hallituksen jäsen altistaa yhtiön tietoisesti vältettävissä olevan, mutta mahdollisesti liiketoiminnan kannalta vakavan riskin toteutumiselle.

4.5. Vahingonkorvauksen arviointi

Hallituksen jäsenten syyllistyessä pakoterikkomukseen tehdessään liiketoimintapäätöstä, on toimintaa hyvin todennäköisesti pidettävä aiemmin jäsennellyn perusteella huolellisuusvelvollisuuden vastaisena eli tuottamuksellisena. Hallituksen jäsenet olisivat teostaan yhtiölle vahingonkorvausvelvollisia. Vahingonkorvausvelvollisuus ei rajoituisi yhtiön saamaan yhteisösakkoon, vaan ulottuisi myös mahdolliseen muuhun yhtiön kärsimään vahinkoon. Riskienhallinnan puutteellisuuden kautta realisoituva tuotamus on epätodennäköisempää, mutta mahdollista.

Vahingonkorvauksen määrä on OYL mukaisesti täysimääräinen vahingon määrä. Korvaukseen tulee laskea mukaan myös saamatta jäänyt voitto. Vahingonkorvauksen ei tule kuitenkaan tuottaa vahingonkorvauksen saajalle voittoa eli korvauksen ylärajana toimii vahingon määrä. Vahinkojen korjaamisesta ja selvittämisestä aiheutuvat kulut kuuluvat osaksi vahingonkorvausta, mutta toisaalta korvauksesta tulee poistaa kulut, joita olisi syntynyt asianmukaisesta toiminnasta.¹⁷¹ Hallituksen jäsenen tulisi siis korvata yhtiölle sille pakoterikkomuksesta aiheutuneet kulut ja vahingot täysimääräisesti. Korvaukseen voitaisiin esimerkiksi lisätä aiheutuneet oikeudelliset kulut.

¹⁷⁰ Salo 2015: 248,

¹⁷¹ Savela 2015: 339, 342

Koska vastuuta ja täten vahingonkorvausta käsitellään jokaisen hallituksen jäsenen osalta erillisenä, saattaisi useajäsenisen hallituksen osalta jäsenien vastuu erota toisistaan. Luvun 2.7.1. mukaisesti, päätöstä vastustaneen hallituksen jäsenen voidaan katsoa vapautuvan vastuusta, edellyttäen hänen ryhtyvän vaadittavan tasoiisiin toimenpiteisiin. Pakotelainsäädäntöä voitaneen pitää ainakin monimutkaisempien tilanteiden osalta lainsäädäntönä, jossa pakotelainsäädännön hyvin tuntevalle jäsenelle voisi koitua muita suurempi vastuu, kuten luvussa 2.7.1. mainitussa KKO 1982 II 103:ssa. Sama voidaan todeta kyseisessä kappaleessa käsitellyn työnjaon osalta, joka puolestaan on todistettavissa pöytäkirjamerkintöjen perusteella. Jos pakotteiden seuranta tai niihin liittyvä riskienhallinta on sovittu olevan tietyn jäsenen vastuulla, on muiden jäsenten voitava luottaa toisen jäsenen toimintaan. Poikkeuksen luottamuksen sallivaan suojaan voisi luoda tilanne, jossa pakoterikkomus on erittäin räikeä ja kohdistuu yleisesti tiedossa olevaan pakotteeseen. Jos päätös pakotteita rikkovasta liiketoimesta on tehty kokouksessa, jossa tietty hallituksen jäsen ei ollut läsnä, voi tämä vapautua vastuusta, kunhan hän ei myöhemmin hyväksy liiketoimea¹⁷².

Vahingonkorvauksen määrään voi vaikuttaa myös mahdollinen korvauksen sovittelu. Vahingonkorvauslain 2.1 §:n 2 momentti kuuluu:

” Vahingonkorvausta voidaan sovittaa, jos korvausvelvollisuus harkitaan kohtuuttoman raskaaksi ottaen huomioon vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusolot ja muut olosuhteet. Jos vahinko on aiheutettu tahallisesti, on kuitenkin täysi korvaus tuomittava, jollei erityisistä syistä harkita kohtuulliseksi alentaa korvausta.”¹⁷³

Pakoterikkomus voi pahimmillaan johtaa todella merkittävään taloudelliseen vahinkoon, joka on todella suuri suhteutettuna hallituksen jäsenen omaisuuteen. Sovittelu

¹⁷² Savela 2015: 38 viittauksineen: poissa olevan hallituksen jäsenen vastuu

¹⁷³ Vahingonkorvauslaki 1974/412: 2.1 §:n 2 momentti

voisi tulla kyseeseen tämänkaltaisessa tapauksessa. Sovittelu myös edellyttää, ettei tekoa pidetä tahallisenä ja sitä käytetään ilmeisen harvoin¹⁷⁴.

¹⁷⁴ Virtanen, 2011: 518

5. PAKOTERIKKOMUKSEN VÄLTÄMINEN

5.1. Osakeyhtiön riskienhallinta

Yritystoiminnan riskit voidaan jakaa kolmeen luokkaan: taloudellisiin- vahinko- ja operationaalisiin riskeihin. Vahinkoriskit ovat yksipuolisia riskejä, joita vastaan yhtiö voi suojautua vakuutuksilla. Taloudelliset riskit ovat yleensä kaksipuolisia eli niihin liittyy sekä voiton että tappion mahdollisuus. Operationaaliset riskit voidaan määritellä ongelmiksi, joilla on yrityksen kannalta negatiivisia seurauksia ja jonka voivat aiheuttaa esimerkiksi puutteet yrityksen järjestelmissä ja sisäisissä toimintatavoissa.¹⁷⁵

Operationaalisten riskien osa-alueet voidaan edelleen määritellä monella eri tavalla riippuen näkökulmasta. Riskejä voidaan tarkastella näkökulmista, jotka perustuvat riskin alkuperään, seurauksiin tai pääasialliseen syyhyn. Ariel C. Pinto ja Luna Magpili jaottelevat operationaaliset riskit alkuperän mukaisesti viiteen eri riskikategoriaan: tekniset-, sosiaaliset-, poliittiset-, organisaationaaliset- ja ympäristöön liittyvät riskit. Teknisiin riskeihin kuuluvat tässä jaottelussa ei-ihmislähtöiset riskit, kuten koneiden tai laitteiden hajoaminen, sosiaalisiin riskeihin organisaation ulkopuoliset inhimillisiin tekijöihin perustuvat riskit, poliittisiin esimerkiksi lainsäädännölliset muutokset ja soveltaminen ja ympäristöriskeihin luontoon kohdistuvat tai luontolähtöiset riskit kuten sääntäriolosuhteet. Organisaationaalisiin riskeihin voidaan puolestaan lukea tapahtumat, jotka johtuvat yrityksen sisäisistä sidosryhmistä, kuten työntekijöistä ja heidän rooleistaan organisaation sisällä. Esimerkki tällaisesta riskistä on lakien ja säädösten noudattamatta jättäminen ja siitä syntyvät negatiiviset seuraukset.¹⁷⁶ Puutteellinen lakien tai säädösten noudattaminen voi johtua tahallista tai tahattomasta inhimillisestä toiminnasta, tai esimerkiksi toimintatapojen puutteellisesta ohjeistuksesta.

¹⁷⁵ Knupfer, Puttonen 2018: 218,219

¹⁷⁶ Ariel C. Pinto ja Luna Magpili, 2015, 11-13

Yrityksen toiminnan operationaalisiin riskeihin voidaan varautua riskiajattelulla eli riskienhallinnalla, jonka tarkoituksena on ennakoida riskejä, varautua niihin ja vähentää yhtiön omaa vastuuta riskien realisoituessa. Oman vastuun vähentämiseen ja riskien realisoitumisen estämiseen pyritään esimerkiksi compliance-ohjelmalla, jonka tarkoituksena on torjua aktiivisesti vahinkoja, joita lakien tai säädösten noudattamatta jättäminen voisivat aiheuttaa.¹⁷⁷

Pakoteriskin poistaminen kokonaisuudessaan ei liene kansainvälisessä yritystoiminnassa täysin mahdollista. Yhtiö voi tietämättään rikkoa pakotteita alati muuttuvan pakotelainsäädännön tai vastapuolista saamiensa virheellisten tietojen takia. Yritys voi kuitenkin pyrkiä ennaltaehkäisemään pakotteiden rikkomista toimenpide- ja toimintatapaohjeilla sekä käytännöillä, ottaen samalla huomioon oman liiketoimintansa riskitason. Usein tämänkaltaiset toimenpiteet sisällytetään osaksi yrityksen compliance-ohjelmaa, joka suomennettuna tarkoittaa vaatimuksenmukaisuusohjelmaa.

5.2. Compliance käsitteenä

Nina Ratsulan mukaan compliance tarkoittaa lakien, vaatimusten ja sääntöjen noudattamista. Compliancen ensisijainen tavoite ja lähtökohta on yrityksen toimintaa säätelevien lakien noudattamisen varmistaminen. Compliance-käsitteen alle kuuluvat nykyään myös eettiset toimintatavat, yhteiskuntavastuu ja kestävä kehitys. Yhtiön omat arvot, liiketoiminnan riskit, toimintaympäristö ja sidosryhmät vaikuttavat osaltaan siihen mikä on hyväksyttävää yrityksen toiminnassa. Ne myös viitoittavat compliancen määritelmää ja toimintaohjeiden sisältöä kussakin yhtiössä.¹⁷⁸ Myös Michaela Ahlberg ja Anna Romberg näkevät etiikan olevan erottamaton osa compliancea ja myös heidän mukaansa määritelmä riippuu osaltaan yhtiöstä itsestään. Eettisen toiminnan erotta-

¹⁷⁷ Virtanen, 2011: 56

¹⁷⁸ Ratsula 2016: 3.1

minen viranomaisten vaatimasta lakien noudattamisesta (legal compliance) on mahdollista. Compliancen tulisi keskittyä laillisen riskin lisäksi eettisiin-, yhteiskuntaan liittyviin- ja yrityksen maineeseen kohdistuviin riskeihin.¹⁷⁹

Minimivaatimuksen eli lakien ja säädösten noudattamisen lisäksi usein esimerkiksi seuraavat osa-alueet nousevat esiin organisaatioiden compliance -ohjelmissa:

- Taloudellinen raportointi
- Eturistiriidat
- Kilpailuoikeus
- Lahjonta ja korruptio
- Toiminta kolmansien osapuolten eli esimerkiksi toimittajien ja asiakkaiden kanssa
- Sisäpiirintieto
- Yrityksen omaisuuden käyttö ja suojaaminen
- Tietosuoja
- Työelämä ja ihmisoikeudet
- Ympäristö ja ympäristövastuu¹⁸⁰

Kyseisiin osa-alueisiin liittyy spesifiä lainsäädäntöä ja toisaalta organisaatioiden omat vaatimukset kullakin osa-alueella saattavat olla lainsäädäntöä tarkemmat. Yleensä organisaatioiden vastuullisen toiminnan perustana toimivat johdon hyväksymät liiketapaperiaatteet (Code of Conduct). Liiketapaperiaatteet toimivat ohjekirjana jokaiselle organisaation jäsenelle ja niiden tulee pohjautua yrityksen arvoihin. Code of Conductia täydentävät tarkemmat kunkin aihealueen ohjeistukset, joiden tarpeellisuus ja painotus riippuu kunkin yrityksen liiketoiminnan yksilöllisistä piirteistä.¹⁸¹

¹⁷⁹ Ahlberg & Romberg, 2018, 20-23, 58-59

¹⁸⁰ Ratsula 2016: 3.1-3.11.

¹⁸¹ Ratsula 2016: 2.1.-2.2.

Ahlberg & Romberg nostavat esiin kaksi yritystoiminnan menettelytapojen järjestämiseen liittyvää merkittävää kansainvälistä toimintaohjetta, YK Global Compact ja YK:n kestävän kehityksen tavoitteet (UN Sustainable Development Goals).¹⁸² YK:n 10 Global Compact periaatetta on jaettu 4 alakategoriaan eli ihmisoikeuksiin, työelämään, ympäristöön sekä korruption vastaisiin toimintatapoihin. Nämä kymmenen periaatetta perustuvat puolestaan YK:n kansainväliseen ihmisoikeusjulistukseen (UN Declaration of Human Rights), Kansainvälisen työjärjestön julistukseen työelämän perusperiaatteista ja -oikeuksista (ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work), Rion ilmastokokouksessa hyväksytyyn Rion julistukseen (Rio Declaration on Environment and Development) sekä YK:n korruptionvastaiseen yleissopimukseen (UN Convention against Corruption).¹⁸³ YK:n Kestävän kehityksen tavoitteet pyrkivät nimensä mukaisesti edesauttamaan kestävästä yhteiskuntien kehitystä talouden, ihmisten hyvinvoinnin ja ympäristön huomioiden. Tavoitteet on jaoteltu 17 yksityisen sektorin yrityksille helposti lähestyttävään kestävästä kehityksen tavoitteeseen.¹⁸⁴

Muita kansainvälisten järjestöjen ohjeita ja periaatteita ovat esimerkiksi OECD:n toimintaohjeet monikansallisille yrityksille ja kansainvälisen standardisointijärjestön ISO:n yhteiskuntavastuuopas (ISO 26000). OECD:n esittämien suositusten yhdeksän eri teemaa ovat pitkälti samoja kuin YK:n Global Compact aloitteessa. Teemat liittyvät aiemmin mainittujen lisäksi esimerkiksi yritystoiminnan verotukseen ja -tietojen ilmoittamiseen, kuluttajansuojaan sekä kilpailuun.¹⁸⁵ ISO 26000:2010 käsittelee samoja teemoja. Monista muista ISO standardeista poiketen kyseessä ei ole sertifikaatti, joka vaatii tiettyjen vaatimusten täyttämistä, vaan yrityksille luotu ohjeistus.¹⁸⁶

¹⁸² Ahlberg & Romberg 2018: 21-22

¹⁸³ Yhdistyneet Kansakunnat, Global Compact 2022

¹⁸⁴ YK Global Compact Network Finland, 2022

¹⁸⁵ Ratsula, 2016: 1.0 ja Ahlberg & Romberg, 2018, 70

¹⁸⁶ ISO, 2022

5.3. Compliance-toiminto ja hallituksen rooli

Compliance-toiminto on yrityksen sisällä toimivaa erillinen tai muuhun organisaatioon hajautetusti implementoitu compliance-yksikkö tai -osasto. Compliance-toiminnot ovat olleet yleisiä finanssialalla ja tietyillä teollisuudenaloilla jo pidemmän aikaa. 2010-luvulla ohjelmat ovat yleistyneet toimialasta riippumatta, sillä jo toiminnon perustaminen viestii sidosryhmille organisaation suhtautuvan vakavasti aihealueen asioihin.¹⁸⁷

Uskottavan ja tehokkaan compliance-yksikön tulee saada käyttöönsä riittävät resurssit ja täysi tuki yhtiön johdolta.¹⁸⁸ Hallituksen rooli on näin korostunut compliance toiminnon onnistumisen taustalla. Resursointiin vaikuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi organisaation koko ja malli, yrityksen alttius kyseisen alueen riskeille, liiketoimintayksiköiden määrä sekä niiden maantieteellinen sijainti. Johdon eli osakeyhtiön hallituksen tuki varmistaa compliance-toiminnon vaikuttavuuden organisaatiossa ja mahdollistaa toisaalta riittävien resurssien olemassaolon.¹⁸⁹ Yksikön tulisi olla mahdollisimman riippumaton muusta organisaatiosta, mutta tämän saavuttaminen varsinkin pienemmissä organisaatioissa on todella vaikeaa. Riippumattomuuden osalta mittareita ovat esimerkiksi compliance-toiminnon mahdollisuus saada tietoa ympäri organisaatiota ja toisaalta jakaa sitä. Riippumattomuuden saattaa vaarantaa esimerkiksi rooli toisessa tehtävässä yrityksen sisällä. Compliance-toiminnon tulisi raportoida suoraan yhtiön toimitusjohtajalle.¹⁹⁰

Compliance-toiminnon tehtäviin kuuluu compliance-ohjelman suunnittelun, seurannan ja jatkuvan kehittämisen lisäksi osallistuminen yhtiön aihealueeseen liittyvien toimintaohjeiden ja politiikkojen laatimiseen. Compliance-osasto huolehtii eettisten ja vastuullisten toimintatapojen edistämisestä yrityskulttuurissa ja tukee sisäisiä sidosryhmiä koulutuksien, tiedottamisen ja neuvonnan avulla. Compliance-osaston vastuulla on

¹⁸⁷ Ratsula, 2016: 4.2

¹⁸⁸ Pursiainen 2021: 401 ja Ratsula 2016: 4.2

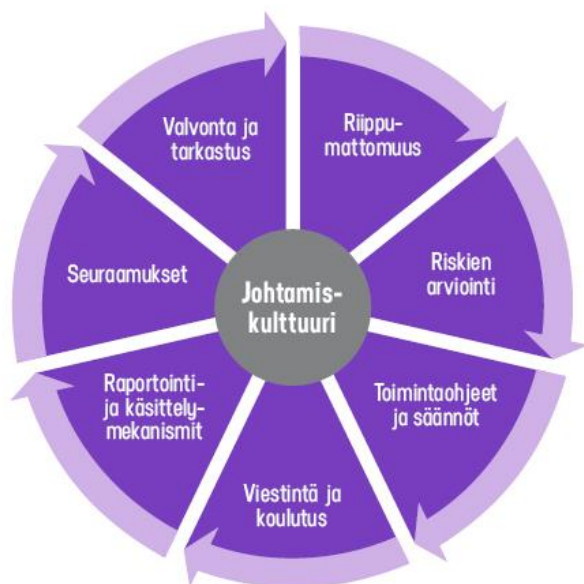
¹⁸⁹ Ahlberg & Romberg, 2018: 70

¹⁹⁰ Ratsula, 2016: 4.1

myös usein sisäisen raportointikanavan toimivuuden varmistaminen ja sen kautta tulevien ilmoitusten käsittelyyn osallistuminen.¹⁹¹ Ilmiantokanavien tarpeellisuus ja ilmoittajien suojelu on lakisääteisesti määritelty EU direktiivissä 2019/1937. Anonymiteetin ilmoittajalle mahdollistavan ilmoituskanavan perustaminen on direktiivin mukaan pakollista 250 henkeä työllistävillä yksityisillä yrityksillä 17.12.2021 lähtien. Yli 50 hengen yrityksiä tulee perustaa kanava 17.12.2023 mennessä.¹⁹²

5.4. Compliance -ohjelma

Compliance-ohjelma koostuu niistä menettelytavoista, jotka jalkauttavat liiketapaperiaatteet ja muut ohjeistukset yrityksen päivittäiseen liiketoimintaan ja käytäntöihin. Ohjelman pääasiallisena tavoitteena on pyrkiä ennaltaehkäisemään liiketoimintaperiaatteiden vastaista toimintaa ja tunnistamaan rikkomukset niiden tapahtuessa. Ohjelmassa tulisi myös ottaa huomioon rikkomusten seuraukset sekä organisaation sisäisten- että ulkoisten sidosryhmien osalta. Nina Ratsula kuvaa ohjelman rakennetta seuraavalla kuviolla.

Kuvio 1: Compliance-ohjelman osa-alueet

¹⁹¹ Ratsula, 2016

¹⁹² EU direktiivi 2019/1937

Myös Ahlberg ja Romberg nostavat johtamiskulttuurin ohjelman keskiöön. Johdon tuen tulee olla ohjelman lähtökohta riippumatta siitä, onko yrityksellä compliance-toimintoa ohjaamassa ohjelman toteuttamista. Heidän mallinuksensa compliance-ohjelmasta nostaa lisäksi esiin kolmannet osapuolet omana erillisalueenaan. Kolmansien osapuolten kanssa toimiminen on yksi ohjelman tärkeimpiä ja myös vaikeimpia osaluueita. Kolmansien osapuolten taustaselvitykset ja tarvittavien tietojen hankinta tulisi olla huomioitu jokaisessa compliance-ohjelmassa. Tämä on välttämätöntä, jos halutaan varmistaa kolmansien osapuolien toimivan yrityksen toimintaperiaatteiden mukaisesti. Taustatarkistuksien avulla saadaan tietoa mahdollisista sekaantumisista korruptioon, rahanpesuun sekä pakotteisiin liittyviin seikkoihin.¹⁹³ Compliance-ohjelman asianmukaisuuden varmistaminen on viimekädessä hallituksen vastuulla riippumatta siitä, onko yhtiöllä compliance-osastoa tai nimettyä toiminnasta vastaavaa compliance-officeria. Jotta hallitus voi varmistua ohjelman toimivuudesta, on ohjelmaan sisällytettävä johdolle suuntautuva jatkuva raportointi sekä formalisoitava mahdollisen compliance-toiminnon ja johdon välinen yhteistyö. Ohjelman ja sen tulosten ajoittainen tarkastelu ja monitorointi on välttämätöntä ohjelman kehittymiselle ja muuttuvien vaatimusten tasalla pysymiselle. Kansainvälistä yritystoimintaa harjoitetaan usein konserneissa, joissa emoyhtiö omistaa paikallisia yhtiöitä eri maista. Compliance liitännäisten asioiden tulisi olla osa sisäistä tarkastusta, jota kohdistetaan emoyhtiöstä tytäryhtiöihin, mutta myös ohjelmaa itseään olisi hyvä tarkastella ajoittain ulkoisen asiantuntijan kanssa.¹⁹⁴

5.5. Pakotteet osana compliance-ohjelmaa

Kuten tässä tutkimuksessa on todettu, pakotteet ovat suomalaisia yrityksiä suoraan velvoittavaa lainsäädäntöä, joten jokaisen yrityksen on noudatettava niiden kautta asetettavia vaatimuksia. Jos yrityksellä on erillinen compliance-ohjelma, on ohjelman on-

¹⁹³ Ahlberg & Romberg 2018: 62-63 ,123-133

¹⁹⁴ Ahlberg & Romberg, 2018: 149-157

nistumisen edellytyksenä myös pakotteiden huomioiminen ja lain noudattamisen varmistaminen. Tässä luvussa käydään läpi eri toimenpiteitä, joiden toteuttamisen varmistamisella hallituksen jäsenet voivat pyrkiä välttämään pakotteiden rikkomisen yrityksen liiketoiminnassa sisällyttämällä tiettyjä elementtejä yrityksen compliance-ohjelmaan. Jos yrityksellä ei ole compliance -ohjelmaa tai -osastoa, voidaan toimenpiteet ottaa soveltaen käyttöön myös omana kokonaisuutenaan. Toimenpiteissä keskitytään suomalaisen kansainvälistä liiketoimintaa harjoittavan, mutta ei kaksikäyttötuotteita- tai puolustustarvikkeiksi luettavia tuotteita tuottavan, myyvän tai ostavan osakeyhtiön toimintaan.

5.5.1. Toimivan pakoteseurantaohjelman edellytykset

Kuten muussakin compliance sidonnaisessa toiminnassa, yrityksen tulisi pakotteiden noudattamiseen pyrkiessään lähteä liikkeelle riskiarvioinnista¹⁹⁵ eli EU:n asettamien pakotteiden rikkomisen todennäköisyyden ja vaikutusten arvioinnista sen harjoittamassa liiketoiminnassa. Liiketoiminnan maantieteellinen laajuus sekä toimi- ja myyntipisteiden sijainti vaikuttavat yhtiön riskiprofiiliin pakotteiden suhteen, koska pakotteet kohdistuvat maantieteellisesti eri alueille¹⁹⁶. Pursiainen nostaa esiin myös yhtiön toimialan vaikutuksen ja sen valmistamat tuotteet; Jos yritys toimii toimialalla, jonka tuotteet kuuluvat vientivalvonnan piiriin tai jos yritys valmistaa kaksikäyttötuotteita on yrityksellä suurempi riski pakotteiden rikkomiseen kuin yrityksellä, joka ei tuota mainitun kaltaisia tuotteita. Toisaalta yrityksen harjoittaessa liiketoimintaansa valvonnan alaisella toimialalla, vaativat jo lupamenettelyt tarkempaa asiaan liittyvää prosessia ja mahdolliset pakotteet tulisi huomioida osana näitä prosesseja. Pakotteisiin liittyvän riskiarvion tekeminen on tärkeää resurssien kohdentamisen takia ennen kuin yritys päättää pakotteisiin liittyvistä toimenpiteistään.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Kts. riskinarvioinnista, Ratsula 2016: 5.3

¹⁹⁶ European Commission 2022: "EU sanctionsmap"

¹⁹⁷ Pursiainen 2021: 397-400

Noudattaen aiemmin esitettyjä compliance-ohjelman suositeltuja menettelytapoja, riskiarvion perusteella luodaan pakotteita koskevat selkeät toimintaohjeet, säännöt ja prosessi. Systemaattinen prosessi määrittää vastuulliset tahot ja mahdollistaa liitännäisten asioiden koulutuksen ja viestinnän eteenpäin organisaatiossa¹⁹⁸. Koulutuksen merkitys korostuu liiketoimintakumppanin taustojen tarkistukseen liittyvissä tilanteissa, joissa henkilöstön tulisi huomata kolmanteen osapuoleen liittyvät epäilyttävät piirteet liiketoimintasuhdetta perustettaessa. Perusteellisesti pakotteisiin liittyviin erinäkökulmiin koulutetut työntekijät osaavat ottaa herkemmin esiin epäilyksiä aiheuttavat epäkohdat ja yrityksen suojautumiskyky paranee.

Hallituksen jäsenten tulisi varmistaa, että tuki pakotteiden noudattamiseen tähtävälle ohjelmalle toteutuu kaikilla johtamisen tasoilla. Asian tärkeyttä voidaan korostaa järjestämällä pakotteista vastaavalle taholle mahdollisuus raportoida suoraan hallitukselle ja toimitusjohtajalle. Tietyn aikavälin jaksoissa tapahtuva raportointi tukee hallituksen jäsenten valvontavelvollisuuden toteutumista ja antaa toimielimelle mahdollisuuden reagoida epäkohtiin ajoissa. On myös varmistettava, että liiketoiminta-alueiden tai myyntijohtajien asetetut bonustavoitteet eivät ole ristiriidassa pakotteiden noudattamisen kanssa ja näin turhaan lisää riskiä rikkomuksesta¹⁹⁹. Pakotteiden seurannasta ja käytännön toiminnasta vastaavien tahojen tulisi olla riittävän riippumattomia suhteessa organisaatioon. Käytännön työhön on myös varattava riittävät ajalliset resurssit ja työkalut kuten pakotelistojen seurantaan ja due diligence tarkastusten tekemiseen tarkoitetut palvelut ja ohjelmistot.

¹⁹⁸ Ratsula 2016: 5.3

¹⁹⁹ Ahlberg & Romberg 2018: 159 kts. bonustavoitteiden asettamisesta

5.5.2. Pakotelistojen noudattaminen

Välttääkseen pakotelistoihin liittyvien pakoteasetusten rikkomisen, yrityksen on varmistuttava siitä, ettei se tee liiketoimia EU:n pakotelistoilla olevien oikeushenkilöiden kanssa. Huomioon on otettava myös tahojen omistamat tai hallitsemat yritykset, jotka voivat olla liiketoimen toisena osapuolena. EU:n pakotelistojen kohteena olevien oikeushenkilöiden maantieteellisessä jakaumassa korostuvat tietyt alueet sekä valtiot. Jos yritys harjoittaa liiketoimintaa alueilla tai valtioissa, joiden kansalaisia tai jota kotipaikkanaan pitämiä yrityksiä on lisätty EU:n pakotelistoille, on kolmansien osapuolten tarkistaminen pakotelistauksia ajatellen tarpeen korostuneen riskin takia. Toisaalta omistussuhteet eivät noudata valtion rajoja eli suomalaisenkin yrityksen merkittävänä omistajana saattaa olla pakotelistalta löytyvä taho. Pakotelistat päivittyvät myös ajoittain tiheästi, mikä vaikeuttaa seuranta. Esimerkiksi Venäjän kansalaisiin tai sinne rekisteröityihin yrityksiin kohdistuvat pakotelistaukset päivittyivät 21.02.2022 - 21.04.2022 välisenä aikana yhdeksän kertaa²⁰⁰.

Pursiaisen mukaan pakotelistojen seurantaan tulisi keskittyä jokaisessa kansainvälistä liiketoimintaa harjoittavassa yrityksessä toimialasta riippumatta. Seuranta tapahtuu käytännössä vertaamalla yrityksen liiketoimien toisena osapuolena olevia tahoja pakotelistojen sisältöön. Jotta pakotteiden vastaiselta toiminnalta vältytään, mahdollisten liikekumppanien status suhteessa pakotelistoihin tulisi ihanteellisesti tarkistaa ennen liikesuhteen aloittamista. Myös olemassa olevien liikekumppaneiden pakotelistastatukseen seuranta on tärkeää, jotta liikesuhde voidaan pakotelistauksen tullessa aktiiviseksi tarvittaessa lopettaa ja näin välttyä pakotteiden rikkomiselta. Seurantaan on olemassa automatisoituja ohjelmistoratkaisuja, jotka seuraavat pakotelistoja ja vertaavat yhtiön kolmansia osapuolia listoihin jatkuvasti.²⁰¹

²⁰⁰ EU neuvosto, 2022a

²⁰¹ Pursiainen 2021: 405

Liikekumppaneiden mahdollista pakotelistausta hankalampaa on selvittää liikekumppaneiden omistustausta tai mahdolliset määräysvaltatilanteet. Liiketoiminnassa tulisi selvittää vastapuolen omistajat ja tosiasialliset edunsaajat osana kolmansien osapuolisen due diligence prosessia ja ulottaa pakotelistatarkistukset myös näihin henkilöihin ja yhtiöihin. Lisäksi tulisi myös pyrkiä tunnistamaan tilanteet, joissa vastapuolen ilmoittamat tiedot esimerkiksi omistustaustasta eivät ole paikkaansa pitäviä, vaan yhtiön taustalla on todellisuudessa esimerkiksi sanktioiden alainen oikeushenkilö²⁰². Bulvaanien lisäksi omistustaustaa voidaan pyrkiä peittelemään monimutkaisilla omistusjärjestelyillä sekä valtioiden rajat ylittävillä konsernirakenteilla.²⁰³ Kaikkien vastapuolien ja niiden taustojen täydellinen tarkistaminen voi resurssien ja liiketoiminnan tuottavuuden huomioon ottaen olla mahdotonta. Hallituksen tulisi siksi varmistua riskiperusteisen ja johdonmukaisen prosessin luomisesta, jossa riskitaso on yhtiön johdon määrittämällä riskiarvioon perustuvalla tasolla suhteessa sen käytössä oleviin resursseihin ja liiketoimintaan. Riskiperusteinen ja johdonmukainen prosessi antaa suojaa myös viranomaisten mahdollista toimintaa kohtaan.²⁰⁴

5.5.3. Vienti- ja tuontirajoitusten sekä finanssipakotteiden noudattaminen

Vienti- ja tuontirajoitteet ovat valtio- tai aluekohtaisia, joten pakotteiden vastaisen toiminnan todennäköisyys riippuu yrityksen liiketoiminnan maantieteellisestä kohdistumisesta. Jotta säädösten rikkominen vältetään, tulisi luotujen liiketoimintaprosessien seurata mahdollisia vientimaahan tai alueeseen kohdistuvia pakotteita suhteessa yrityksen valmistamiin ja viennin- tai tuonnin kohteena oleviin tuotteisiin tai tuomiin raaka-aineisiin. Vientipakotteet pätevät myös silloin, kun tuotteet viedään tai tuodaan kolmannen valtion kautta, joten tulisi myös varmistua siitä, ettei tuotteita viedä pakot-

²⁰² Ahlberg & Romberg 2018: 128

²⁰³ Fabian Teichmann & Bruno Sergi 2018: 109-112

²⁰⁴ Ahlberg & Romberg 2018: 128-130

teiden alaisille alueille kiertotietä. Jos vientivaltioon kohdistuu pakotteita, tulisi seuraavaksi tarkistaa mihin tuotteisiin pakotteet kohdistuvat eli onko viennin kohteena oleva tuote sallittua viedä kyseiseen valtioon.²⁰⁵

Vienti – tai tuontimaa selviää luonnollisesti osana asiakkaan tai toimittajan Due Diligence prosessia, koska tieto vastapuolen sijainnista on myös kuljetusten kannalta ensisijainen. Vienti- ja tuontirajoitteiden laajuus ja kohdistuminen uusiin tuotteisiin voi muuttua nopeasti²⁰⁶, joten myös jatkuva seuranta ja reaaliaikainen tietojen päivitys on erittäin tärkeää. Kaikki pakotteisiin liittyvät EU:n neuvoston asetukset ovat saatavissa esimerkiksi ulkoministeriön sivujen kautta²⁰⁷ ja tiettyyn pakoteasetukseen kuuluvat vienti- ja tuontipakotteet selviävät itse asetuksista ja niiden liitteistä²⁰⁸. Liiketoimintaprosessissa tulisi myös huomioida mahdolliset tekniseen avun määritelmään sisältyvät tuotteisiin liittyvät palvelut ja niiden tarjoamisen kieltö.

Finanssipakotteet ovat käsiteltävistä ryhmistä vähiten toimenpiteitä suomalaiselle ei finanssialalla toimivalle yritykselle käytännön toiminnassa aiheuttava pakotealue. Kuten kappaleessa 2.4.3 on mainittu, kohdenetetut finanssipakotteet liittyvät usein jo pakotelistattuihin tahoihin ja tällöin näiden pakotteiden noudattaminen hoituu aiemmassa kappaleessa kuvailtujen toimenpiteiden osana. Mahdolliset SWIFT liitännäiset pakotteet on hyvä huomioida käytännössä rahaliikenteen osalta. Investointikieltoja ei ole määrällisesti paljon, joten niiden seuranta ja huomioiminen investointeja tehdessä on kohtalaisen yksinkertaista. Hallituksen jäsenten on kuitenkin huolehdittava, että investointeja suunniteltaessa prosessiin kuuluu mahdollisten investointikieltojen huomioiminen.

²⁰⁵ Ulkoministeriö 2022 a: pakotteiden ABC viejälle

²⁰⁶ Kts esim. EU-neuvosto 2022 a

²⁰⁷ Ulkoministeriö 2022 b

²⁰⁸ Ulkoministeriö 2022 a, pakotteiden ABC viejälle

5.5.4. Hallituksen jäsenten mahdollinen ohjauskeino: alueellinen liiketoimintakielto

Yksi kaikkien tässä tutkimuksessa käsiteltyjen, suomalaisen kansainvälisen yrityksen kannalta merkittäväksi luokiteltujen pakotteiden toteutumisen riskiä selkeästi vähentävä keino, on kieltää sisäisillä ohjeistuksilla toimiminen tietyissä valtioissa tai maantieteellisillä alueilla. Hallituksen jäsenet voivat yhtiössä toteutetun riskiarvion perusteella päätyä tähän esimerkiksi tilanteessa, jossa alueeseen tai valtioon kohdistuu monia vienti- tai tuontirajoituksia sekä investointirajoituksia ja jos moni pakotelistoilta löytyvä oikeushenkilö on kiellon kohteena olevan valtion kansalainen tai sinne rekisteröinyt yhteisö. Liiketoiminnan harjoittamisen kieltäminen tietyillä alueilla tai alueelle rekisteröityjen tai tietyn valtion kansalaisten kanssa suojaa yhtiötä riskeiltä tehokkaasti, sillä toimisessaan suuren riskin alueilla tarvittavien tarkistusten määrä ja laatu korostuu²⁰⁹. Samalla yhtiö myös vapauttaa resurssejaan kevyemmän tarkastuksen vaativiin liiketoi-
miin. Toisaalta tietyn alueen sulkeminen pois liiketoiminnan piiristä, voi johtaa joissain tapauksissa tuottoisien liiketoimintamahdollisuuksien menetykseen.

Kyseisenkaltaiset sisäiset ohjeistukset ovat oletettavasti käytetympiä selkeän Yhdysval-
tayhteyden omaavien suomalaisyritysten joukossa, joihin ulottuu Yhdysvaltojen ensisijaisten pakotteiden toimivalta. Esimerkiksi Yhdysvaltojen Iraniin kohdistamat kauppa-
saarron kaltaiset pakotteet johtavat tilanteisiin, joissa miltei kaikki kaupankäynti on
kielletty. Yhtiön toiminnan osalta on tällöin helpompaa kieltää kaikki Iraniin kohdistuva
liiketoiminta sisäisesti ja varmistua näin siitä, ettei henkilöstö avaa liiketoimintasuh-
teita Iranin kansalaisiin tai sinne rekisteröityihin yrityksiin. Ohjeistuksia tehdessä on
kuitenkin otettava huomioon EU:n antiboikottisäännökset, jotka periaatteessa kieltä-
vät liiketoiminnan harjoittamisen estämisen Iranissa Yhdysvaltojen asettamien pakot-
teiden takia rangaistuksen uhalla.

²⁰⁹ Kts. tarkastusten vaatimuksesta Pursiainen 2021, 407

5.5.5. Konsernitilanteet ja tytäryhtiöt

Kappaleessa 3.5 on esitetty hieman eriäviä näkemyksiä siitä, miten pakotteet ulottuvat EU:ssa rekisteröityihin eli tutkimuksen osalta suomalaisten yhtiöiden tytäryhtiöihin. EU on julkaissut päivityksen 10.08.2022 asetuksiin 833/2014 ja 269/2014, jotka koskevat Venäjän hyökkäyksen johdosta Ukrainaan asetettuja pakotteita ja niiden soveltamista. Ohjeiden mukaan suomalaisen yhtiön Venäjällä sijaitseva sivukonttori on soveltamisalan piirissä, koska se ei ole itsenäinen Venäjän lain mukaan perustettu oikeushenkilö. Venäläinen tytäryhtiö puolestaan on perustettu Venäjän lain mukaisesti, joten sen ei tarvitse noudattaa pakotteita. Huomionarvoista on kuitenkin nostaa esiin, että suomalainen emoyhtiö ei saa kiertää pakotteita tytäryhtiön kautta eli tytäryhtiön tulisi toimia operatiivisesti itsenäisesti.²¹⁰ Toimenpiteet pakotteiden välttämiseen tulee siis implementoida koko konsernin laajuksena kaikkiin EU:ssa sijaitseviin tytäryhtiöihin ja EU:n ulkopuolella sijaitseviin sivukonttoreihin. EU:n ulkopuolella toimivien ja rekisteröityjen tytäryhtiöiden osalta tulee arvioida miten itsenäisesti yhtiöt toimivat ja tehdä päätös toimenpiteistä analyysin perusteella.

5.5.6. Seuranta- ja jatkuva riskinarviointi

Tehokkaan ja vaatimukset täyttävän pakotteiden rikkomisen välttämiseen suunnitellun ohjelman toteutumista ja tarkoituksenmukaisuutta on valvottava ja tarkasteltava osana compliance-ohjelman muiden osa-alueiden valvontaa. Jatkuvan seurannan tulisi toteutua osana organisaation päivittäistä työskentelyä, mutta ajoittaista ohjelman tarkastusta tarvitaan mahdollisten epäkohtien esiin tuomiseksi. Compliance-ohjelmaan ja pakotteisiin liittyvät tarkastukset olisi hyvä sisällyttää esimerkiksi vuosittaisen sisäisen

²¹⁰ EU komissio 2022, Council Regulation No 833/2014 and Council Regulation No 269/2014

tarkastuksen ohjelmaan. Näin hallituksen jäsenet toteuttavat myös omaa jatkuvaa valvontavastuutaan.²¹¹ Yrityksen henkilöstön ja ulkoisten sidosryhmien käytössä oleva direktiivin mukainen raportointikanava tehostaa jatkuvaa valvontaa, sillä todennäköisyys mahdollisten epäkohtien tietoon saamiseksi kasvaa.

²¹¹ Ratsula 2021: 62

6. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksessa etsittiin vastausta seuraaviin kysymyksiin:

1. Mikä on osakeyhtiön hallituksen jäsenen yhtiöoikeudellinen vastuu yhtiötä kohtaan yhtiön pakoterikkomuksessa?
2. Millä toimenpiteillä yhtiö voi hallituksen jäsenen valvonnan alaisena välttää pakoterikkomuksen?

Ensimmäiseen tutkimuksen keskeiseen tutkimuskysymykseen ei saatu täysin selkeää vastausta. Tutkimuksen perusteella ei voida aukottomasti todeta miten tuomioistuin tulisi käsittelemään yhtiön hallitusta vastaan nostaman kanteen. Tuloksia kuitenkin löydettiin sekä eriteltiin tutkimuksessa käytettyjen oikeuslähteiden tulkinnan kautta kahdessa mahdollisessa tilanteessa. Tutkimuksen perusteella hallituksen jäsenen vastuu pakoterikkomuksessa aktualisoituu herkemmin tilanteessa, jossa hallitus on suoraan päättämässä lain vastaisesta liiketoimesta. Riskienhallinnan puutteellisuuden kautta syntyvä vastuu vaatisi joko riskienhallintajärjestelmien tuottaman pakoterikkomuksiin viittavan informaation sivuuttamisen tai riskienhallinnan järjestämisen täyden sivuuttamisen.

On epäselvää vaikuttaako compliance-ohjelma yhtiön korvausvastuuseen sen täysin poistaen, ja voiko yhtiö ja hallituksen jäsen näin täysin välttyä pakoterikkomuksen seurauksilta, jos rikkomus tapahtuu ohjelmasta huolimatta. Ohjelman tulisi olla ainakin tarpeeksi kattava, sekä konsernien kohdalla myös tytäryhtiöihin ulottuva.²¹² Tutkimuksen perusteella on kuitenkin selvää, että pakotelainsäädännön huomioon ottavien toimenpiteiden sisällyttäminen osaksi yhtiön riskienhallintaa vähentää oikein toteutettuna ja valvottuna hallituksen jäsenen vahingonkorvausvastuun toteutumisen todennäköisyyttä. Jos hallituksen jäsen järjestää yhtiön pakoteasetuksiin kohdistuvan riskien-

²¹² Virtanen, 2011, 56

hallinnan tutkimuksessa esitetyt seikat huomioiden, pienenee liiketoiminnassa tapahtuvan pakoterikkomuksen todennäköisyys. Pakoterikkomuksen toteutumisen riskin pieneneminen yhtiön toiminnassa vähentää välillisesti myös hallituksen jäsenen vahingonkorvausvastuun toteutumisen todennäköisyyttä. Kun huomioidaan kansainvälinen todellinen toimintaympäristö, jossa riski ei rajoitu vain EU lainsäädännön tasolle, vaan huomioon on otettava myös Yhdysvaltojen pakotelainsäädännön ulottuvuus suomalaisiin oikeushenkilöihin, ja sen mukanaan tuoma huomattavien taloudellisten sanktioiden riski, olisi hallituksen jäsenen erittäin suositeltavaa järjestää yhtiön riskienhallintatavalla, joka huomioi pakotteet yrityksen toiminnassa vallitsevaan riskiin oikein suhteutetulla tasolla. Hallituksen jäsenen on myös huomioitava yhtiön toimintaan liittyviä päätöksiä tehdessään pakoterikkomuksesta mahdollisesti aiheutuvat henkilökohtaiset rikosoikeudelliset seuraukset.

On mielenkiintoista nähdä, käsitelläänkö Suomen ja muun Euroopan kansallisissa tuomioistuimissa tulevana vuosina pakoteasetuksiin liittyviä tapauksia. Venäjän hyökkäys Ukrainaan ja sen aiheuttama EU:n pakotteiden lisääntymisen näkökulmasta vahva reaktio on aiheuttanut paljon tilanteita, jossa yrityksen ovat joutuneet tarkastelemaan ja järjestelemään toimintaansa pakotelainsäädännön suhteen uudesta näkökulmasta. Vallitseva tilanne tuskin ainakaan vähentää pakotelainsäädännön valvontaan suunnattavia viranomaisresursseja. On siis entistä todennäköisempää, että pakotteisiin liittyviä aiheita käsitellään tulevaisuudessa tuomioistuimissa ainakin jostain näkökulmasta.

Jatkotutkimuksia ajatellen olisi kiinnostavaa selvittää miten vastuu pakoteasetuksiin liittyvästä riskienhallinnasta jakautuu toimitusjohtajan ja hallituksen välillä eli muutuko on hallituksen vastuu, jos se on delegoinut vastuun pakotteiden noudattamisesta toimitusjohtajalle. Toinen kiinnostava aihe olisi vertailevalla tulkintaperiaatteella toteutettu tutkimus samasta aiheesta suhteessa Yhdysvaltojen lainsäädäntöön sekä USA:n lainsäädännön vaikutuksen tarkempi arviointi suhteessa EU:n antiboikottisääntöihin.

LÄHDELUETTELO

Aarnio, Aulis. (1989). Laintulkinnan teoria. Helsinki: WSOY. ISBN 951-0-15493-8

Ahlberg, Michaela & Romberg, Anna, (2018), The Grey Zone, Riga, ISBN 978-91-639-7883-8

Airaksinen, Manne & Pulkkinen, Pekka & Rasinaho, Vesa, 2018 (a), Osakeyhtiölaki I, Helsinki: Alma Talent, ISBN: 978-952-14-3293-4

Airaksinen, Manne & Pulkkinen, Pekka & Rasinaho, Vesa, 2018 b, Osakeyhtiölaki II, Helsinki: Alma Talent, ISBN: 978-952-14-3296-5

Ariel C. Pinto ja Luna Magpili, (2015) Operational Risk Management, Momentum Press, 1. Edition, ISBN-13: 978-1-60650-521-1 (e-book)

BIS 2022: noudettu 18.04.2022: <https://www.trade.gov/us-export-controls>

Charron, Andrea (2011), Un Sanctions and Conflict: Responding to Peace and Security Threats, Taylor & Francis Group, ISBN: 987-0-203-80756-9 (e-book)

Erma Juhani, Rasila Tommi, Virtanen Olli V, 2019, Printon, Viro, ISBN 978-952-246-633-4 (E-kirja)

EU direktiivi 2019/1937: EUROOPAN PARLAMENTIN JA NEUVOSTON DIREKTIIVI (EU) 2019/1937, noudettu 15.08.2022: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L1937&from=en>

European Commission, 2022. "EU sanctionsmap" noudettu 02.08.2022 osoitteesta: <https://www.sanctionsmap.eu/#/main>

European Council, 2006/795/CFSP, noudettu 24.04.2022: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006E0795&from=EN>

Euroopan komissio, 2018 (277/C 1/ 03), Euroopan unionin virallinen lehti, noudettu 30.05.2022: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XC0807\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XC0807(01)&from=EN)

EU-neuvosto 2022a, noudettu, 27.08.2022: <https://www.consilium.europa.eu/fi/policies/sanctions/ukraine-crisis/history-ukraine-crisis/>

EU Neuvosto, 2021/821, Asetus kaksikäyttötuotteista: noudettu 30.05.2022 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R0001&qid=1642846218770&from=en> ja 425/2009: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009R0428&from=FI>

Eurooppa Neuvosto, rajoittavat toimenpiteet Pohjois-Koreaa vastaan, noudettu 20.05.2022: <https://www.consilium.europa.eu/fi/policies/sanctions/history-north-korea/>

Eurooppa neuvoston asetus (YUTP) 2021/1304, noudettu 24.04.2022: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021D1304&from=FI>

Eurooppa Neuvosto 2018: asetus 8519/18: – EU:n parhaat käytänteet rajoittavien toimenpiteiden tehokasta täytäntöönpanoa varten (ajantasaistettu versio): Noudettu: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8519-2018-INIT/fi/pdf>

Euroopan Union neuvosto, 1995, (95/515/YUTP), N:o L 298/1, noudettu 22.05.2022:
<https://op.europa.eu/fi/publication-detail/-/publication/e9e1ae96-a123-429d-9564-9f1478006a70>

Euroopan Komissio 2022, Consolidated FAQs on the implementation of Council Regulation No 833/2014 and Council Regulation No 269/2014:
Noudettu 15.09.2022: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0833>

EU:n neuvosto, 2021 Lehdistötiedote, 04.06.2021, noudettu 22.08.2022:
<https://www.consilium.europa.eu/fi/press/press-releases/2021/06/04/eu-bans-belarusian-carriers-from-its-airspace-and-airports/>

Eurooppa Neuvosto, 2022/345: noudettu 01.08.2022: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2022:063:FULL&from=FI>

Eurooppa Neuvosto 2018/1542: 15.10.2018. luettavissa: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018R1542&from=EN>

Eurooppa Neuvosto 2019/796,17.05.2019: noudettu 15.05.2022: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R0796&from=EN>

Euroopan unionista tehty sopimus (konsolidointi toisinto), 07.06.2016, noudettu:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016E/TXT&from=FI>

Eurooppa Neuvosto, 2018, 8519/18, noudettu: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8519-2018-INIT/fi/pdf>

Eurooppa neuvosto 2021: <https://www.consilium.europa.eu/fi/policies/sanctions/#>

Eurooppa Neuvosto 2019 a, noudettu: <https://www.consilium.europa.eu/fi/policies/sanctions/different-types/>

Giumentelli Francesco, Hoffman Fabian ja Książczaková Anna, 2020, The when, what, where and why of European Union sanctions, noudettu 30.04.2022:
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09662839.2020.1797685>

Hirvonen, Ari (2011), Mitkä Metodit, Helsinki, ISBN 978-952-92-9638-5

ISO 26000, noudettu 08.08. <https://www.iso.org/iso-26000-social-responsibility.html>

Knupfer Samuli, Puttonen Vesa (2018): Moderni Rahoitus, Alma-Talent Oy ja tekijät, 10. uudistettu painos, ISBN 978-952-14-3434-1

Laki eräiden Suomelle Yhdistyneiden Kansakuntien ja Euroopan unionin jäsenenä kuuluvien velvoitusten täyttämisestä 29.12.1967/659: Noudettu: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1967/19670659#a24.7.1997-705>

Lautjärvi Kari 2017, YHTIÖN ETU YHTIÖN JOHDON PÄÄTÖKSISSÄ JA TOIMISSA, Alma Talent Oy, ISBN 978-952-14-2903-3

Mähönen, Jukka & Villa, Seppo (2015): Osakeyhtiö I. Yleiset Yleiset opit. Helsinki: Talentum Oy, ISBN 978-952-14-2539-4

Mähönen, Jukka & Villa, Seppo (2019): Osakeyhtiö III. Corporate Governance. Helsinki: Alma Talent Oy, ISBN 978-952-14-3364-1

Nadia Zelyova, 2021, Restrictive measures - sanctions compliance, implementation and judicial review challenges in the common foreign and security policy of the European Union, University of Leiden, Leiden, The Netherlands, noudettu 30.03.2022:
<https://link.springer.com/article/10.1007/s12027-021-00658-6#Sec2>

Neuvoston pääsihteeristö, 2018, 5664/18: Suuntaviivat rajoittavien toimenpiteiden (pakotteiden) täytäntöönpanoa ja arviointia varten EU:n yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan alalla (asiak. 15579/03 2004, päivitetty viimeksi 04.05.2018), luettavissa: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/fi/pdf>

Osakeyhtiölaki 21.7.2006/624, noudettu 10.01.2021: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060624>

OFAC 2022: noudettu 18.04.2022: <https://home.treasury.gov/policy-issues/financial-sanctions/sanctions-programs-and-country-information>

Patentti- ja rekisterihallitus, 2022; noudettu: 10.01.2022 <https://www.prh.fi/fi/kaupparekisteri/yritystenlkm/lkm.html>

Pursiainen, Aleks, (2021), Kansainväliset pakotteet ja vientivalvonta, Helsinki: Alma Talent, ISBN 978-952-14-4330-5

Pönkä, Ville, (2012), Yhdenvertaisuus osakeyhtiössä, Helsinki: Talentum, ISBN 978-952-63-1125-8

Ratsula, Niina, (2016), Compliance: Eettinen ja vastuullinen liiketoiminta, Alma Talent Oy ja Niina Ratsula,

Ratsula, Niina, (2021), Sisäinen valvonta: Käsikirja tulokselliseen organisaation ohjaukseen, EDITA Publishing Oy ja tekijä, ISBN 978-951-37-8088-3

Savela, Ari (2015): Vahingonkorvaus osakeyhtiössä. Kolmas, uudistettu painos. Helsinki: Talentum Media Oy. ISBN 978-952-14-2453-3

Tapani, Jussi & Tolvanen, Matti, (2016) RIKOSOIKEUS, Rangaistuksen määrääminen ja toimeenpano: Alma Media, 12, painos. ISBN 978-952-14-2873-9

Teichmann Fabian & Bruno Sergi (2018), Compliance in Multinational Corporations, Emerald Publishing, ISBN-978-178756-867-9

The White House, 2022, Joint Statement by President Biden and President von der Leyen, noudettu 12.06.2022: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/03/24/joint-statement-by-president-biden-and-president-von-der-leyen/>

Tilastokeskus 2022: https://pxweb2.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__syyttr/statfin_syyttr_pxt_11ia.px/table/tableViewLayout1/

Tilastokeskus 2019: Tilastokeskus - Tilastot aiheittain - Suomalaiset tytäryhtiöt ulkomailla (stat.fi)

United Nations Security Council, 2021, noudettu 15.12.2021: <https://www.un.org/securitycouncil/sanctions/information>

Ulkoministeriö 2021: Ulkoministeriön julkaisuja, 24.06.2021, Helsinki: Kiina ja Yhdysvallat - haaste yrityksille Suurvaltakilpailun vaikutukset suomalaisyrityksille: noudettu 30.05.2022, https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163272/UM_2021_01.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Ulkoministeriö 2022 a, noudettu 15.09.2022: <https://um.fi/pakotteiden-abc-viejalle>

Ulkoministeriö 2022 b: noudettu 15.09.2022: <https://um.fi/pakotteet-maittain>

Vahingonkorvauslaki, 1974/412, noudettu: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1974/19740412>

Virtanen Pertti, (2011), Vahingonkorvaus, lait ja käytännöt, Porvoo: Bookwell. ISBN: 978-951-37-6080-9

YK Global Compact Network Finland, 2022: noudettu: 08.08.2022: <https://www.globalcompact.fi/kestavan-kehityksen-tavoitteet>

Yhdistyneet Kansakunnat, Global Compact 2022, noudettu: 08.08.2022
<https://www.unglobalcompact.org/library/231>

Yhdistyneiden kansakuntien peruskirja 2021: noudettu 15.12.2021: https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1956/19560001/19560001_2/#idm45237815864912

Liite 1, EU pakoteasetusten tarkastelu maittain

Pakotekokonaisuus	Vienti	Tuonti	Matkustusrajoitukset	Varojen jäädyttäminen	Muut	Kuljetus- / liikenne rajoitukset	Rahoitus- ja finanssisektorin kiellot
Afganistan / Taleban	X		X	X			
Burundi			X	X			
Entisen Jugoslavian alue			X	X	X		
Etelä-Sudan	X		X	X			
Guinea-Bissau			X	X			
Guinean tasavalta (Conakry)			X	X			
Haiti					X		
Irak	X	X		X	X		
Iran	X	X	X	X		X	
SIL-järjestö (Daesh) ja al-Qaida -järjestö	X		X	X			
Jemen	X		X	X			
Keski-Afrikan tasavalta	X		X	X			
Kiina	X						
Kongon demokraattinen tasavalta	X		X	X			
Libanon	X		X	X			
Libya	X	X	X	X	X	X	
Mali			X	X			
Moldova			X				
Muut terrorismipakotteet				X			X
Myanmar (Burma)	X		X	X			
Nicaragua							
Pohjois-Korea	X	X	X	X	X	X	X
Somalia	X	X	X	X		X	
Sudan	X		X	X			
Syyria	X	X	X	X		X	X
Tunisia				X			
Turkki			X	X			
Ukrainan tilanne *	X	X	X	X	X	X	X
Valko-Venäjä	X	X	X	X			X
Venezuela	X		X	X			
Zimbabwe	X		X	X			
Kokonaisuuksia yhteensä 31	20	8	25	27	6	6	5
* Ukrainan tilanne: pakotteet (sisältäen Venäjän federaatioon ja venäläisiin tahoihin kohdistetut pakotteet)							
Tarkastelu toteutettu 09.01.2022							
Lähde: https://um.fi/pakotteet-maittain							